

Ferdinand Peroutka:

Epištola přátelům pacifistům.

Čtenáři se velmi zajímali o naši debatu o pacifismu. Je vidět, že je to pro ně živá, ne akademická otázka a že mnozí z nich dělali si při této příležitosti pořádek ve své mysli. Jakkoliv mne tato debata deprimuje, cítím, že přes všechny překážky, které se vyskytují i v mém vlastním nitru, musím pokračovati ve vyjadřování pravdy, jak jsem byl schopen ji poznati. Hle, proč jsem deprimován: ovšem, že je válka největší zlo, jež může potkat tento starý světadíl; větší zlo než mor, větší zlo než hlad, neboť tak jako tak dostaví se tito hanební psi po válce a přivlekou za sebou i mravní zkázu; člověk je ubohou hříčkou těch chvil; není tak dlouho od poslední války, abychom to vše dobře nevěděli. Pokud se pak týká obětí na životech, mohutné zemětřesení, při němž hora byla by vržena na horu a města jako Praha by lehla v troskách, bylo by malou aférou proti moderní válce. Je to konec konců trochu směšné, jak horlivě se snažíme o všelijaká hygienická ulehčení a povznesení, když stále ještě nedovedeme vykonati hlavní a nejpotřebnější dílo moderní hygieny: zavéstí takový stav, kdy bylo by jisto, že jednoho dne miliony lidí nebudou drásány ocelí, dušeny plyny, topeny ve vodě a v bahně a posílány k nebesům tou mizernou rychlostí, již dovedou vyvinouti výbušné látky. Jestliže toto vše ještě jest možno, budoucnost nebude moci uznati náš věk za zcela rozumný. To jest příliš zdvořile řečeno. Patrně jej budoucnost shledá ještě značně pitomým. Jak mohl bych se nepřipojiti k těm, kdo volají: pryč s válkou? A přece zde polemisuji s některými z nich. Netěší mne to. Polemisuji proti přátelům, proti těm, kdo v hlavní a nejdůležitější otázce cítí beze vší pochyby správně: nikdy již válku! V čem se rozcházejme, je z debaty zřejmo: odvážil jsem se pokládati za povinnost každého muže, aby se dal k dispozici pro válku obranou. Nedovedl jsem ještě tak daleko pokročiti, abych slova „vlast volá“ pokládal za stanovisko zcela překonané a staré jako zkameněliny. Naši oponenti dávají najevo, že i brániti svou zemi je skoro hanebnost a nekulturnost; tváří se, jako by nemohli naléztí rozdílů mezi militaristy a těmi, kdo uznávají nutnost obrany, a odmítají zatvrzele brýle, které jim nabízíme, aby ten rozdíl mohli poznati; pacifista, který se chce bránit, podle jejich mínění není žádný pacifista, a jen nepatrně se liší od toho, kdo chce útočit; jen ten pacifista, který se ani brániti nebude, je pravý pacifista. To zdá se zase mně býti nějakým indickým nebo čínským pacifismem, a osudy Indie nebo Číny nemohou mne nadchnouti, abych šel za tímto praporem, na kterém je znamení slavnostní a zatvrzelé nehybnosti, nehybnosti pro všechny případy. Doporučuji mezi případy rozlišovati. Ačkoliv tedy válku považují za tu strašnou a hanebnou věc, již jest, přece žádám v určitém případě, aby se muži před ní neuhýbali, nýbrž aby sloužili v řadě. Proto tedy jsem deprimován: nemohu souhlasit s přáteli a se svým vlastním přáním; vidím případ, kdy musím raditi k účasti na tom, co nenávídím; neumím si vy-

mysliti hledisko rovné jako pravítko, kdežto páni oponenti vítězně mávají svým lineálem a vybízejí nás, abychom ohledali jeho rovnost, neohybnost, důslednost a absolutnost.

Ještě jedna věc mne deprimuje: kdyby v tomto národě nabyla vrchu nálada, která mluví z četných dopisů pánů oponentů, ta nálada: já se nehnu, ať kdokoliv, jakkoliv a-pro cokoliv útočí na tento stát, neboť já, kulturní a pacifistický člověk nemohu uznati, že se mne to dotýká — pak sotva bylo by lze říci, že rozmohla se v tomto národě nálada, která je schopna jej zajistiti, a pak děláme z národa něco jako hrušku v poli, u které každý může nechat svou nečistotu. Bojím se, že by to bylo vidět v dalších národních osudech. Jeden z pánů oponentů mi napsal, že z mých řádek „slyší jeho již dvacetpět let dobře cvičené politické ucho slabý, ale známý přízvuk národního bubnu“. Není ani zcela jisto, že se velmi mrzím, jestliže něco takového pan oponent slyší. Nepovznesl jsem se dosud do oné mrazivé a trochu nihilistické výše, kdy člověku stává se osud vlastního národa lhostejným. Dokud lidstvo jest rozděleno v národy, dotud hmotné i kulturní blaho jedincovo je zajištěno jen v souvislosti s jeho národem. Jestliže mému národu vede se špatně, i mně se zcela konkrétně vede špatně, jak každý jedinec na sobě může poznati v době hospodářských krísí. Kdyby můj národ byl mizerný, i do mne by vnikala mizernost všemi póry, neboť nikdo nežíje dlouho beztrestně a bez náказы v hanebném prostředí. Poněvadž jsem Čechem, nemohu zde prožívat osud Anglie nebo Francie; tisíc pouť váže mne k mé vlasti, ať chci nebo nechci. Její ušlechtilost posiluje mou vlastní ušlechtilost, je-li ve mne nějaká; její nízkost zůstala by na mně lpěti, a jestliže můj národ by byl v porobě, ani já sám nebudu svobodným člověkem. Nikdo nemůže vytvořit všechno z vlastních sil; stojí na podstavci prostředí a odtud teprve počíná svou individuální činnost; tento podstavec může býti vysoký nebo nízký. Ať je člověk sebesilnější, je spolutvořen národním prostředím, sdílí jeho chyby i přednosti. Dovolte mi tedy, aby i v tomto osvíceném věku mi na mém národě záleželo, kdyby už pro nic jiného, tedy proto, že je zřejma souvislost jeho a mého osudu. Jak z poznámky o národním bubnu vycítuji, leckteří lidé vyslovují slovo národ s daleko větším opovržením, než zasluguje.

Znám dost dobře onu představu o životě, jak je podávána v pacifistických čítáncích. Tato představa zakládá se na dobromyslném Rousseauovu bludu, že člověk je dobrý, je-li jen jeho přirozenosti dán volný průchod. Radikální pacifisté soudí, že i národové jsou podobně dobří, a že jakékoliv útočení na nějaký jiný národ protiví se už jejich přirozenosti. Neodvažují se říci zcela přímo: nebraň se, je-li na tebe útočeno. Patrně jejich vlastní instinkty a charakter nedovolují jim to tak přímo formulovati; patrně by se sami nad tím začervenali. Říkají to tedy jinak: nebraň se, neboť nikdy nikdo na nikoho neútočí, poněvadž lidé a národové jsou dobří. Jestliže však přece někdy se zdá, že se děje něco tak hanebného, je to, milé děti, jen klam a šálení, to jen chůvy vás tak straší. Nemluví tedy naši radikální paci-

fisté ani tolik o tom, že obranná válka není dovolena, jako spíše o tom, že není žádná obranná válka. Vyhažují pojem obranné války do vzduchu; není pro ně rozdíl mezi obrannou a útočnou válkou, neboť obojí jest válka. Všechny silami svého intelektu snaží se sprovodit se světa fakt, že některá země může být napadena. Jinak by asi sami počítávali nějaký nedostatek ve své teorii. Proto musí na př. p. Přemysl Pitter dopouštět se takového násilí na zdravém myšlení: „Kdyby Maďaři opravdu překročili naše hranice, učinili by to v přesvědčení, že hájí svoje právo a svobodu svých bratrů na Slovensku. Pro ně by to byla také válka obranná.“ Hm. A jestliže by Němci jednou zase obnovili svůj plán Berlín—Bagdad a za tím účelem překročili naše hranice, tedy by to pro ně byla také jen obranná válka, neboť by jen hájili své právo učinit tak, které vyloučili v tisíci propagačních spiscích, a kromě toho by hájili svobodu svých rozptýlených bratrů v Jugoslavii, Sofii, Cařihradě a Egyptě. Jak patrně, píšíci člověk může se odvážit cokoliv tvrdit, jen podaří-li se mu sestavit slova určitým způsobem. Vodovými barvami p. Pitterovým bylo by možno zajisté i tažení Džingis-CHANOVA přemalovat na válku obrannou. Maďarská válka proti nám byla by válkou obrannou, neboť nelze popřít, že Maďaři by jen hájili své staleté právo vykořisťovati slovenský živel; také německý imperialismus byl pohádkou, neboť Němci hájili jen své svaté právo vnutit svou kulturu, kterou pokládali za vyšší, národům s nižší kulturou.

V tomto ničení rozdílu mezi válkou útočnou a obrannou zdráháme se jíti za našimi radikálními pacifisty. Pokud se týká jakékoli útočné války, tu nám ovšem přichází vhod jejich nenávisť. I my chceme morálně zabít válku — ale myslíme, že nepřišel ještě čas, abychom pomáhali morálně zabít válku obrannou. Nevěříme ani, že by tím morálka získala. Nemůžeme pokládati ještě světové poměry za tak vyspělé, abychom se posadili nad mystické páry radikálních pacifistů a prokovali s nimi, že napadení jedné země druhou už nikdy se neobjeví na tváři země. Musíme to bohužel ještě považovat aspoň za možnost, a chceme vědět, co a jak v takovém případě. Jestliže radikální nebo nějakí jiní pacifisté prohlašují, že i tehdy by pokládali nejen za své právo, nýbrž i za svou povinnost ani prstem nehnutí, musíme to vzít na vědomí. Všechny úkoly musí vykonávat stát bez součinnosti některých svých členů, jednou bez těch, po druhé bez oněch: někteří to tak dovedou zaříditi, že neplatí daně, ale užívají těch zřízení, jež jsou z daní vybudována; jiní prohlašují, že ani prstem by nehnují, aby byla vybudována umělecká galerie nebo takové divadlo, ve kterém se ještě něco jiného hraje mimo komedie a operety; jiní zase tedy prohlašují, že by napadený stát nehájili, ač ovšem rádi užívají všech práv, jež jim poskytuje stát svobodný, a ač by ovšem velmi se mrzeli a mručeli a nařikali na zlořádu, kdyby ona práva byla jim zkracována. Je mnoho forem sociálního parazitství. Lituji, že ono stanovisko nehybnosti a neúčasti v případě obranné války musím prohlásiti za jednu z nich. Příživnictví je zlé slovo, ale bohužel žádné jiné tak nepřiléhá. Hle, co jest příživnictví: uznávati všechna dobrodíní, jež jedinci přináší život ve svobodném národě; výmluvně a hlasitě reptati, kdyby oněch dobrodíní nebylo; ale zároveň slavnostně proklamovati neochotu hájiti ono dobro až do posledního a jistě — to nepopíráme — tragického způsobu. Není-li to příživnictví vůči nikomu jinému, tedy aspoň vůči těm mrtvým a zmrzačeným, kteří tento stav svobody svými obětmi, svou krví a svými životy vybojovali.

O rozdílu mezi válkou obrannou a útočnou můžeme tím spíše mluvit, že jest jisto, že stát náš žádnou útočnou válku nepovede. Všem je jasno, že nemá, co by v ní získal. Jestliže se u nás přeče tu a tam objeví nějaký teoretik imperialismu, tedy je to právě teoretik, blázen v nějakém subtilnějším smyslu nebo literát, který neváží svých slov, a nikdo ho neposlouchá vážně. Tomuto státu jistě se nestýská po cizím území; nevíme, co bychom si s ním počali; máme dosti práce s organizací toho, co máme, a sotva by nás mohlo potkat větší neštěstí, než kdyby jednoho dne padla nám do klína třeba Vídeň. V našem prostředí bylo by tedy nesmyslnou mluvit o jině než obranné válce. Doufáme pevně, že ani k tomu nedojde. Hovoříme jen o nějakém tragickém, nejzastším, dnes nepravděpodobném případě. Ale i pro takový případ musíme předem vědět, co bychom dělali. Pány radikální pacifisty tedy nechme na pokoji; ti, jak znovu prohlašují, rukou nehnují. O ně tedy už nejde, s nimi v určitém případě musíme počítat jako s parazity. Ale o to jde, mají-li se jim ostatní podobat. Rozumějte: hájím-li zde válku obrannou, tedy hlavně z toho důvodu, že známost o tom, že ten či onen národ by byl důkladně odhodlán hájit svou svobodu nebo své území, je dosud jeden z podstatných prostředků, jimiž je zajištěn mír. Bude ovšem nutno mír i jinak, lépe, definitivněji zajistit, pokrokem v mezinárodní morálce: ale než se tak stane, musíme počítat s poměry doby přechodné, v níž žijeme. Před tím nutno v politice vždy varovat, abychom se nespolehali na něco, co snad jednou bude, ale ještě není.

Zásada nebránit se má zajištěno čestné místo v nějaké mystické morálce; ale národ, který se zasnoubí s touto zásadou a veřejně to po světě rozhlásí, bude povolným materiálem pro každou tyranii. Hodláte namítnout, že není viděti, která tyranie by hrozila? Vaše oči nejsou bystré, jestliže už i ten komunismus a fašismus přehlížejí. Systém vlády v sovětském Rusku je systém tyranie, a sice velmi expansivní tyranie. Komunismus pokládá za své nejpřirozenější právo šířit všemi prostředky svůj systém po celém světě; program třetí internacionály nemůže se o té věci už vyslovovat zřetelněji, a ostatně se na to zeptejte kterého komunisty chcete. Buďte jisti, že sovětské Rusko by ihned podniklo útok, kdyby vědělo, že lze tak učiniti bez nebezpečí: z geografických důvodů nejdříve na Polsko a Rumunsko a potom na nás. Jsou lidé, kteří by považovali za dobro, kdyby soustava ruské vlády byla přenesena k nám třeba na špicích bodáků. S těmi zde ovšem nemluvíme. K těm však mluvím, kdož si toho nepřejí, ale praví, že nikdy by se neúčastnili obrany. Věříte, že samo vaše velectené přání má v sobě takovou neodolatelnou vnitřní sílu, aby odvrátilo nebezpečí? Věříte-li, dejte své chápací schopnosti do správy. A jestliže nevěříte a pod komunistickou diktaturou žít nechcete, jaké vlastně byste měli právo ignorovat obranu? Toto právo bych chtěl znát, pánové. Ne ono individuální právo, které pozůstává v tom, že nikdo svou kůži na trh rád nenese, ale nějaké širší, sociální právo. O jaké právo opírá se muž, který pod tyranii žít nechce, ale bránit se jí nehodlá? Tuším, co radikální pacifisté povědí: řeknou, že sovětské Rusko je beránek, který s rolničkou na krku pokojně se toulá po luzích života; namalují nám idylu; poprou možnost, že by Rusko mohlo útočit. Nemohou udělat nic jiného. Pak s nimi dále o komunismu mluvit nebudeme, neboť nic o něm nevědí, a bylo by to maření času. Nebo snad poukáží na ten fakt, že nemáme společných hranic s Ruskem a že

tedy ruský útok netýkal by se nás, nýbrž Polska a Rumunska? To je toliko kraťoučká a ubohá oklika v myšlení. Nehledíc na to, že kdyby Polsko a Rumunsko podlehly, týkala by se celá věc velmi brzo také nás: každý člověk má myslit a jednat takovým způsobem, aby mohl chtít, aby všichni lidé se mu podobali. Chtěli by snad naši radikální pacifisté, aby Poláci a Rumuni se jim nepodobali a aby byli odhodláni se bránit? To by byla ošklivá skvrna na jejich myšlení. To by znamenalo, že my Čechoslováci odhodláváme se být parazitů Polska a Rumunska a že chceme se přiživovati na jejich vlastní obraně; že my popřáváme si luxus neobranu, poněvadž Poláci a Rumuni si toho luxu nedopřávají. Že my nebudeme bojovat, poněvadž jiní budou za nás bojovat. Že my nebudeme ani zabíjet ani umírat, poněvadž jiní to za nás obstarají. Toto by nebyla poctivá myšlenková cesta pro národ. To by byl právě parasitismus.

„Válka ničí kulturní hodnoty v duši jedincově i v celém životě společenském,“ praví radikální pacifista, a praví tak zřejmě s naším vřelým souhlasem. Ale dovoďte otázku: Tyranie není životy a kulturní hodnoty v duši jedincově i v celém životě společenském? Jděte se na to zeptat těch, kdo utekli z Ruska, Itálie, Bulharska nebo Maďarska. Jestliže někdo proto, aby se vyhnul válce, upadl pod patu tyranie, neušetřil si ani jednu oběť a ani jedno zničení kulturních hodnot. Je to Scylla a Charybda. Nejste-li ochotni vésti svou obrannou válku, brzy ti, kdo se nad vámi zmocní vlády, poženou vás na vojnu pro nějakou jejich vlastní válku. Naš národ má s tím už určité zkušenosti. Naši předkové byli, jak se zdá, dosti pacifističtí za dob Bílé hory, hlavní příčina oné neblahé porážky byla v tom, že tam nebojoval odhodlaně celý národ, jako kdysi za dob husitských. Ušetřilo to naše předky válek ve stoletích následujících? Každý ví, že neušetřilo: Rakousko je vládlo po všech evropských bojištích. A nebylo vládnutí Rakušanů nad námi a Maďarů nad Slováky ničením kulturních hodnot? Páni radikální pacifisté prorokují, že „pravda musí nakonec zvítězit i proti fyzické moci“. To jest překrásné rčení a může být velkými literami psáno na školní tabuli. Ale někdy bohužel pravda zvítězí zatraceně pozdě, v našem posledním případě to trvalo tři sta let, a jsem na rozpacích, mám-li národu doporučovat takovou trpělivost. Ostatně citované rčení nemá charakteru faktického; je to jen prorockví, a země je poseta hroby, v nichž tli špatná prorockví.

Současná Evropa dělí se na tři skupiny států: jedny jsou spravovány demokraticky, druhé diktaturou zprava, třetí diktaturou zleva. Už tento stav ukazuje na to, že demokracie není ještě zajištěna. Jestliže jí přikládáme nějaké hodnoty, je spravedливо žádat, aby se nebránila proti nedemokracii? Demokracie, které odevzdaně by byla ochotna položit hlavu na špalek, nemůže odpovídat mužnému vkusu, byť by pro to kladení hlavy na špalek měla sebe ušlechtilější důvody. Jestliže naši radikální pacifisté odsuzují účast v každé válce, jsou ovšem povinni odsuzovati i účast ve válce občanské, neboť tu jako tam teče krev. A co to znamená: Jestliže nějaká útočná a odhodlaná menšina, ať fašistická nebo komunistická, jednoho dne vytáhne, aby na sebe strhla moc, jestliže jednoho dne se rozhodne poslati k čertu parlament, hlasování a právo většiny a nastolit nějaké libovolné vládnutí podle svého vkusu, podle názoru radikálních pacifistů národ neměl by morální právo se bránit; bylo by mu tupě sklopit hlavu a čekat na onu báječnou chvíli, až pravdě podaří

se svým pomalým procesem zvítěziti nad mocí fyzickou. Než se tak stane, nechť národ uctivě přijímá příkazy p. Gotwalda z „Rudého práva“ a nějakého neznámého moskevského emisara, nebo ať poslušně se řídí tím, co napadne pana Gajdu; nic jiného není důstojno národa kulturního, a obranou bychom jen rozmnožovali světské zlo; v zájmu kultury by naši radikální pacifisté poseděli; možná, že to odpovídá něčemu temperamentu, ale doufám, že naše demokracie má trochu více ohně v žilách a že by na pokus o tyranii odpověděla tak, jak se patří.

Jednu věc bych od našich radikálních pacifistů rád slyšel: jak se vlastně dívají na boj našich legií proti Rakousku? Neboť ony, není-liž pravda, bojovaly. Je znám názor radikálních pacifistů na tuto činnost. Je-li jejich názor důsledný, jsou, zdá se mi, povinni zpět do minulosti udělati legionářům menší kázání a nad hroby těch, kteří padli, postavití znamení, na kterém bude poutník čísti: padli ve službách bludu. Jsou povinni poučiti legionáře, že svým bojem poškodili kulturu, poněvadž užívali prostředků nehodných; že „národ, který vyvolil válku za prostředek své obrany, ztratil při tom víc, byť se stal při tom i vítězem“; že tyranie rakouská jen proto nás ohrožovala, protože sami jsme byli tyranie, neboť „je nutno pochopit, že tyran z venku hrozí jen potud, pokud jsou tyrané uvnitř“; že legionáři, kdyby byli odmítli účast na válce proti Rakousku, „udělali by přece jen víc než ten, kdo pomáhá slepě šířit oheň v domnění, že brání svoji vlast“; že měli si říci, jako pan inženýr R. E., „aféra se mne netýká a vyhnu se a uhnu se, jakmile pro řešení této aféry voleno by bylo řešení válkou; jinak jsem pro každý jiný způsob řešení této aféry dle svých sil a možností s celou vervou k dispozici“; že měli „učiniti vše, co nám poskytuje právo a politika mezinárodní k zabránění hrozcích nám nebezpečí, s vyloučením války“; že bojovali marně, neboť „v žádném případě nedocílíme práva válkou, ježto násilí není a nemůže být mravním pramenem práva“; že zkrátka měli zůstat sedět v zajateckých táborech a čekat, až opět jednou pravda slavně zvítězí nad mocí fyzickou. Radikální pacifisté buďto takto musí legionáře odsuzovati — nebo uznati správnost jejich bojování. Jestliže to by však uznali, octli by se na šikmé ploše: neboť jestliže něco před dvanácti lety bylo morálně oprávněno vydobývat, jak by dnes pojednou mohlo být morálně neoprávněno hájiti to, co tehdy bylo vydobyto? Nikoliv; radikální pacifisté, jsou-li důslední, jsou povinni i legionáře odsoudit a napsati přes kapitulu jejich boje nějaké znamení méněcennosti. Jestliže již jednou důsledně mluvíme, chtěl bych i toto od nich slyšeti. Ale radikální pacifista udělá asi něco jiného: vytáhne své vodové barvy a začne jimi kolorovati historii světové války: řekne, že naše budoucnost byla založena na ideách mravních, které „žádná hmotná převaha nemůže vyvrátiti, jak jsme měli na př. potěšení posléze se přesvědčiti ve svém boji osvobozenkém proti Rakousku“; řekne, že centrální mocnosti byly poraženy převahou mravní, a neřekne, jestli k tomu ještě něčeho jiného nebylo zapotřebí. Jestliže si někdo myslí, že Rakousko a Německo se zhroutily výlučně pod nárazem převahy mravní a že bylo zbytečno ještě bojovat, pak je zde příležitost, aby se gratulovalo k tomuto triumfálnímu vítězství dobromyslnosti, ale nic víc. Neboť centrální mocnosti ovšem zhroutily se bojem na poli válečném; kdyby toho nebylo, bylo by Rakousko vydrželo ignorovat mravní převahu a dějinnou spravedlnost ještě o nějaké století déle. Nikdo,

kdo má v sobě kus realismu a zření k faktům, nemůže předělávat dějiny světové války takto ve smyslu morálního idylismu; příliš by to odporovalo pravdě, která praví, že na straně morální převahy bylo tehdy nutno také bojovat. Můžeme zazlívat těm, kteří tak učinili? Násilí ovšem není pramenem práva, ale někdy je jeho zajištěním.

Myslím, že vznik mezinárodního práva si radikální pacifisté představují zcela falešně. Musíme se spokojit jen stručným doporučením, aby pozorovali právo soukromé. Čím by bylo toto právo, kdyby za ním nebyla výkonná moc, odhodlaná jej prosazovat? Myslíte, že provinilci by neměli na nic jiného chuť než podrobovat se výrokům soudu bez odmluvy? Nevidíte, že i soukromé právo je provázáno násilím, které stihne toho, kdo se mu nepodrobí? I mezinárodní právo vznikne tím způsobem, že za ním bude dostatečná výkonná moc, která by se postavila proti vzpurnému viníku. To ovšem by aspoň v některých případech opět předpokládalo bojování, a nebylo by možno, abychom žádali, aby za zajištění toho mezinárodního práva vždy jen Angličané a Francouzi bojovali. To také by bylo parazitství. A bylo by možno označit za nemorální ono bojování, které by mělo za cíl prosazení rozsudku mezinárodního soudu? To je jedna z těch otázek, na něž musíme žádat odpověď od našich radikálních pacifistů.

Chci říci na konci ještě jednou, že nevedl jsem tuto debatu proto, že věřím v příchod nějaké války. Nepředpokládám tak velkou početilost u této generace. Ale myslím, že musíme mít pořádek ve svých morálních názorech.

P O Z N Á M K Y

S čím souhlasíme.

Provádějme i sčítání lidu rozumně! „Provedení sčítání lidu vyvolalo mnoho sporů: Němci a Maďaři křičí, že byly jmenovány na mnohých místech za sčítací komisaře osoby pronocované jako nacionální nesnášlivci, po př. neznalé jazyka nár. minority. Obranné jednoty československé zase si nařikají, že mezi komisaři v území převahou nebo zcela německém jsou osoby, neznalé jazyka státního. Spory měly svůj ozvuk v parlamentě i ve vládě. Ministr vnitra, aby zlomil ostří věci, dal rozkaz, že v okresech, kde národnostní posun mohl by připravit minority o jich jazyková práva (kde krátce minority se pohybují kolem 20%), má být dán sčítacím komisařům k ruce důvěrník minorit. Němečtí vládní politikové, kteří pokládají tuto rozumnou koncesi za svůj úspěch, činí však prudké výtky podřízeným úřadům, že tento pokyn nebyl důsledně všude proveden. — Jest vskutku na podiv, že v této tak významné věci nedovedli jsme se postavit dosud na podobně rozumné stanovisko, na jakém stojíme na př. pokud jde o formální řízení při volbách, ať do kterýchkoli zastupitelstev. Lidé středního věku u nás mají jistě v živé paměti, jaké bývaly volby, zvláště obecní a zčásti i zemské, před převratem. Jaká široká možnost byla poskytována různým machinacím, a jak i když v konkrétním případě takových machinací nebylo, veřejnost byla vždy ochotna pokládati volební resultát ne za skutečné rozhodnutí voličstva, nýbrž za úspěch nejšíkovnějších. Díky rozumným volebním řádům dnes — aspoň v gramotné části republiky — tyto machinace jsou vyloučeny. Tázeme se, proč nelze téhož dosáhnout také při sčítání lidu? Vzájemná nedůvěra stran při volbách byla odstraněna tím, že se všem stranám dostalo zastoupení v komisích, jež volby řídily. Proč by nebylo možno v š u d e, kde se vyskytují národní menšiny, sčítacímu komisaři přidati voleného důvěrníka minority jako kontrolu jeho nestrannosti?“ „Naše doba“.

Co napadá při pozorování parlamentu. Rozpočet vyřízen byl v plenu poslanecké sněmovny na sklonku listopadu. Rozpravy v plenu, jež trvala téměř 70 hodin, se zúčastnilo přes 80 řečníků. Z toho přes 50 vládních a přes 30 opozičních. Presence poslanců byla přirozeně minimální, návrhy pozměňovací, učiněné v plenu, byly zamítnuty. Toto poslední stadium rozpočtového jednání v každé z obou sněmoven přivádí pozorovatele vždy znovu a znovu na myšlenku, zda reforma parlamentarismu, která by nějak osekala plenární jednání o osnovách, jež byly řádně projednány ve sněmovních komisích, se nestává aktuální. Masaryk ve své před válkou vydané knížce o nesnázích demokracie přirovnal svůj dojem z parlamentu k dojmům chrámu s oltářem. Poválečné parlamenty — v jiných státech právě tak jako u nás — se při podobných příležitostech, jako je plenární rozpočtování, velmi podobají chrámům, v nichž kněz slouží s ministranty mši — pod prázdnou klenbou. Jest cosi nepravdivého v této prázdné prostoře, a jest otázka, zda by demokracii neposílilo, kdyby si ji dovedla nějak odpustiti.“ „Naše doba“.

P O L I T I K A

B. Müller:

Rok na Slovensku bez politiky.

Až do roku 1930 se na Slovensku vždy něco dělo, co bylo politikou. A politické vření vleklo za sebou i kvas společenský a kulturní. Vždy bylo o čem psát a hovořiti. Měly se síly, kladly požadavky, dělaly se těžkosti a kompromisy — na Slovensku vše kvasilo, ba byly okamžiky, kdy Slovensko aneb ten, kdo v Praze jménem Slovenska se představil a jeho jménem hovořil, častokráte i rozhodoval. Byly to slavné a junácké chvíle. Je ovšem také pravdou, že politika tak, jak jsme ji viděli na Slovensku, jevila se trochu jinou v Praze a naopak zase mnohé všední a prázdné gesto, v Praze učiněné, zdálo se nám zde na Slovensku činem. Tu však působila vzdálenost viděného a slyšeného. V politické filosofii prostor věci často zkrusluje, tím více, neznáme-li drobné kausalitity vyjednávaček, tahaček, hrozeb a prosb, kompromisů a falešných slibů. Zato čas i v politické filosofii zastupuje lékaře, který trpělivě léčí. A tento čas, jenž po období rétorického politisování dal vystoupiti na arénu veřejného zájmu věcem rázu hospodářsky-existenčního, s jakousi metafysickou ironií poskytuje nám možnost klidného pohledu na jevy minulé. Moře politických vášní se uklidnilo, mraky, přeplněné hromy a blesky, se rozplynuly. Na povrch zvolna vystupuje příšera hospodářské krise, bídy a nezaměstnanosti. Augurové včerejška utichli, odmíleli se (nikdo by jich ani neposlouchal) a národ, zase opuštěný a bez vůdců může čekati na příchod sv. Jiří, který má vraziti hydře do chřtánu své ostré kopí.

Obecný lid i v demokracii konec konců má jediné právo: kritiky (v mezích zákona; jinak viz censuru). Do této kritiky často (a nespravedlivě) bývá namíchán jen zloby a nenávisti. To je chyba. Myslím, že skutečně demokratickým lidem by byl ten, který by dovedl kritisovati s onou dávkou ironie, jež odzbrojuje demagogy a slušnější lidi nutí k úsilovné a poctivé práci, o niž právě i tato ironie se konečně rozbije. Chápu ovšem, že je těžko býti ironickým tam, kde kručí prázdný žaludek a bída klepe vytrvale na dveře. Ale v tomto případě možno sáhnouti k ironii šibeniční, která

říká, že nikdy není tak zle, aby nemohlo býti ještě hůře.

Leč dosti. Hovoříme o Slovensku.

Do roku 1930 vstupovalo Slovensko už uklidněno. Bylo po volbách a nové volby na politickém firmamentě tohoto roku už nezářily. Nezástalo, než sčítati ztráty a upravovati programy. A jak se situace vyvinula, nebylo třeba činiti příprav k novému zápasu o moc, vzrůst stran a pod., jelikož vláda i parlament se rozhodly, že setrvají na svých místech až do vypršení zákony předepsaných lhůt. To je chvalitebné. Porážeti vlády a rozpouštění předčasně parlamenty je mnohem snazší, než donutiti vládu i parlament ke kladné práci. Jenže tady je bod úrazu u oněch politiků, kteří dovedou uchvátiti massy k činnosti destruktivní. A massy, stejně jako politici (u nás lépe: poslanci) mnohem raději boří (je to snadnější, veselejší a junáctější), než nutí: massy poslance a tím parlament a tento pak vládu k práci, to jest k pozitivní práci ve prospěch všech. My jsme si dlouho (nezapírejte si to) představovali demokracii a politiku v ní i politiku jako takovou vlastně jako neustálou opozici. A najednou dnešní koalice si řekla: „My to vydržíme až do konce“ (nemyslete hned, že tím tato koalice dokázala svou politickou vyspělost! to se jen zdá) a my, ubozí voliči, stojíme před otázkou: co dále? Co bychom jen té vládě provedli, abychom ji pozlobili? Dovolím si poraditi: donuťme ji, aby pracovala v zájmu a pro dobro všech.

Nevím, jak to vyhlíží v zemích historických. Ale na Slovensku je to všelijaké. V každém případě však takové, abychom my, voliči, alespoň pokud jde o první rok života dnešní koalice, mohli kritisovati činnost našich parlamentních zástupců, ablegátů, jak se s oblibou říká na Slovensku.

Slovensko je roztomilá země („zaslíbená“, říkají někteří, ale ti tomu nerozumějí). Žije totiž v onom blaženém pocitu, že má nejen historické právo hubovati, ale dokonce, že má i na koho hubovati: nyní, už 12 let, na Čechy. Někdy méně, někdy více, dle toho, jaká je právě politická konstelace, ale konec konců kdo chce psa bít, hůl najde. Na Slovensku jméno Praha značí souhrn všech nepravostí, hříchů a zel; je to město, které nechce Slovensku ničeho poskytnouti, které Slovensko soustavně ubíjí a (dle terminologie luďáků) i ti Slováci, kteří co by kohouti bojovní do Prahy a jako její nepřátelé ze Slovenska přijdou, propadnou tělem i duší (svojrázom) jejím svodům, takže nakonec se z nich stanou Čechoslováci, to jest rasa, kterou ani Komenškého universita v Bratislavě nebře na vědomí. Na Slovensku zůstávají za těchto okolností jen Jánošiči (generální štáby v Ružomberku a Turč. Sv. Martině), kteří ve spojení s Andrejem Hlinkou nejraději by volali jak Žižka u Sv. Čecha: „Leč tak nebude! Již dotkala v šaleb osnově své tajné nitky, rozetne tu prástvu meč můj břitký, jež tak zpupně z pochvy vyzvala. V krvi poklesne a ve plameni frejírka ta, jež se s každým líbá jak nevěstka písma Aholiba, nezůstane kámen na kameni, a kde stála Praha licoměrná, zbude jen mé pomsty stopa černá!“ (Viz k tomu: politické obchody.) Tito političtí Jánošiči jsou ochotni splniti svoje strašlivé hrozby, a kdo byl nucen až do roku 1930 poslouchati řeči na politických táborech a čísti „najslovenskejšiu slovenskú tlač“, neubrání se dojmu, že co nevidět zvedne se lid pospolitý a, veden jsa zapomenutými slovenskými zemany co by hejtmany sborů lidu, polem pracujícího, potáhne s válečným hurhajom na Prahu.

Nestalo se tak, jelikož čas pokročil až k datu 1. ledna 1930. Smutné datum! Před dvěma lety jsme četli Tukův článek „Vacuum juris“. Kde jsou ty slavné doby „nevinného politického filosofování také dobrého Slováka!“

Věci se změnily a hospodářská krise, která kol našich hranic dotud chodila jak pomínutý pes, nás také navštívila. Slovenský lid, nacpaný až po krk řečmi z junáckých mejdanů a toužící po autonomii, servírované na pittsburghské dohodě a garnírované všelijakými projevy z Ameriky, plný nadějí v blaho, jež vzkvete slovenskému sedlákovu — pocítil náhle bídu. Probudil se ze snů, do nichž byl ukolébán politickými bonami, a bylo mu mnohem hůře než Cyranovým kadetům při obléhání Arrasu. Když kadetům se hladem svíral žaludek, dal jim Cyrano zahráti na dudy. „A místo žaludku, teď srdce se jim svírá“ — však se na ten verš pamatujete. Slovenský lid je na tom hůře, jelikož jemu teď místo srdce žaludek se svírá. Dostavila se hospodářská krise, před níž slovenská politika stojí bezradně. Co na Slovensku dlouho platilo, politická frasa, jsou bezcennými slovy (do frasa, se říká na Slovensku). Kus chleba a práce jest více než autonomie.

Osud umí býti ironickým. V době, kdy slovenský lid politiků nepotřeboval, měl jich dosti. Byli i tací, kteří chvílemi kroutili celou republikou. Dnes, kdy by Slovensko skutečných politiků potřebovalo jako soli, není jich. Hrdinové věčerejška, kteří kdysi jako giganti se nám zjevováli, jsou v propadlišti zapomenutí a nečinnosti.

Ale přece. Rok 1930 nebyl přece jen úplně bez politiky. V roce 1930 zjevila se idea „bloků“. Vyjmenovati všechny pokusy o vytvoření těchto bloků bylo by zbytečnou námahou. Dosti na tom, že myšlenka vznikla u maďarských křesťanských socialistů (blok praobyvatel), převzali ji luďáci, prošla fází „hospodářské fronty proti Praze“, znovu se objevila jako idea spolupráce poslanců ze Slovenska, byla zamítána, akceptována, odmítána a přijímána a po několika pauzách se jí chopil posl. Rázus a konečně znovu ji nastolil v těchto dnech posl. Hodža. Idea bloku nebude do konce roku 1930 nijak konkretisována a proto můžeme zatím říci, že politicky na Slovensku v roce 1930 skutečně se nic nedělo, s výjimkou myšlenky slovenského bloku zákonodárců. Tato myšlenka však dodnes jest ve stadiu porad, příprav a debat. Co se z ní vyklube, bude časově patřiti až do r. 1931.

Několik slov k otázce „slovenského bloku“ (budeme to tak jmenovati) nutno však říci už dnes.

Myšlenka sama v sobě nezdravou není. Slovensko velmi často si právem stěžuje na macešský poměr Prahy. Slovensko tvrdí, že Praha ubíjí na př. slovenský průmysl. Vysvětlujme to tak nebo tak, něco pravdy na tom jest. Je pravda, že průmysl na Slovensku v době předpřevratové byl značně jen maďarisačním prostředkem, že byl uměle udržován. To je pravda. Ale jaksi pravdivější pravdou bylo, že vůbec ten průmysl na Slovensku byl a dnes ho není. To jest pravda faktická, kterou nepovalí pravda historická. A zase marně bychom vykládali, že za dnešní hospodářské struktury je samozřejmo, že silnější průmysl ubíjí slabší, svého konkurenta. Tím není nijak pomoheno. I když se nedíváme na otázku vystěhovalectví tragicky, přece nepopřeme, že nejvíce lidí se stěhuje ze Slovenska. I když uznáme, že slovenský průmysl jako konkurenčně slabší musí podlehnouti, přece jen na druhé straně nemáme možnosti poukázati na dostatečnou náhradu za tento prů-

mysl. Krátce, abychom neopakovali to, co stokrát bylo řečeno, Slovensko velmi často právem si stěžuje. My tyto stížnosti nejraději házíme do společného pytle se separatismem a hungarofilstvím. Není to vždy správné a jistě to není politicky hodné doporučení. Jestliže totiž my Slovákům vytýkáme, že nemají smyslu pro potřeby celého státu jako nedělitelné jednotky, zapomínáme na to, že ani my tohoto smyslu nemáme. Pro českého člověka na př. je naprosto samozřejmá třeba myšlenka přeložení kremnické mincovny do Kutné Hory; ale zděsil je se, kdyby Slovensko žádalo přenesení státního zeměpisného ústavu do Košic anebo ředitelství čs. tabákové režie do Bratislavy. A přece jsme jedním státem, kde Čech se má právě tak cítit doma v Michalovicích jako Slovák v Českých Budějovicích. Proti této teorii ovšem se tvrdě staví skutečnost, která na obou stranách není ničím jiným, než lokalpatriotismem. Slovinci jsou tedy přesvědčeni, že se jim děje křivda (nikoliv po stránce politické, ale hospodářské) a my velmi často vidíme, že toto přesvědčení jest v nich udržováno mnohdy malichernostmi (české školy v historických zemích a československé na Slovensku a pod.), jejichž odstranění by znamenalo i odbourání oné nespokojenosti, která politicky ovšem se jeví jako separatistické hnutí. A nezapomínejme ani na to, že jmenovitě v době, kdy se jeví hospodářská krise, prostý pud sebezáchovy národů zatlačuje ideu bratrství značně do pozadí.

V takovéto situaci znovu se rodí myšlenka slovenského bloku. Bude-li tato myšlenka realizována jako akce poslanců a ministrů ze Slovenska, mající jedině na zřeteli hospodářskou prosperitu státu a tudíž Slovenska, možno ji přijmouti hned jako věc velmi zdravou. Žel osudu však už dnes jeví se tato idea jako politický prostředek jednoho či několika politiků, kteří, dle tradice dobře známé, snaží se dostatí do svých rukou moc a prostřednictvím této moci zase točiti s republikou, jako tomu bylo kdysi. Kdyby se slovenský blok měl zvrhnouti na prostého politicky-mocenského faktora, bylo by ho nutno co nejrozhodněji odmítnouti. To však ukáže rok 1931.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Frant. Munk:

Zklamání racionalisace — co nyní?

Máme si zapírat, že končíme rok v náladě spíš „fin de siècle“? Nebortí se nám definitivně řada ilusí o uspořádání nového poválečného světa? O politice nemusíme mluvit, ta nám dnes radosti nepřidá. Ocelové helmice mají zdá se lepší konjunkturu než mírové palmy. A jinak? Literáti a umělci nám, stojícím vně, prominou, máme-li dojem bezradnosti a rozpaků, které nepocházejí z bohatství. Byla česká literatura, bylo české divadlo někdy tak chudé? Není ta nevolnost všude ve vzduchu?

Zůstaňme ale ve svém revíru. S hospodářstvím to je špatné. Nejde o to, vede-li se právě našemu průmyslu líp nebo hůř. Na cyklické vlhnutí jsme byli připraveni. „Nevolnost“ záleží v tom, že hospodářství, upřímně řečeno, neví, kudy kam. Recepty nepomáhají. Symptomů je tolik, že se nutně ptáme, jde-li o krisi nervů nebo organickou vadu. Stačí, hlá-

sáme-li heslo „vydržet“? K tomu by postačil dobrý žaludek, otázka je však, můžeme-li to učinit s dobrým svědomím. Optimism nesmí působit jako klapky na očích.

Každý věk má své iluse. Náš liší se od jiných tím, že i iluse trvají kratší dobu. „Nevolnost“ je způsobena rozporem mezi ilusí, nebo chcete-li ideálem a skutečností. Překonáme ji jenom tím, že společenské ideály přizpůsobíme společenské skutečnosti. Vytykáme-li starší generaci, že žije ještě ve světě představ minulého století, nesmíme sami mechanicky opakovat programy minulého desetiletí. Mladá generace bude mladá, jen pokud bude pružná.

Súčtujeme s jednou ilusí: s racionalisací. S racionalisací prováděnou tak, jak se dělo v letech 1920—1930. Nadvýrobně-deflační debakl roku 30 a 31 nám poskytně látky více než dost.

V čem racionalisace zklamala. 1. Zvýšila výrobnost nad absorpční schopnost trhů. 2. Vyřadila z trhu značný počet konsumentů — propuštěných dělníků a úředníků. 3. Zostříla sociální protivy také mezi dělníky samotnými tím, že vytvořila dva tábory: dosud zaměstnaných a již nezaměstnaných. Odtud i politický zápas. Prvé reprezentují na př. v Německu sociální demokraté, druhé komunisté a nacionální socialisté. 4. Hlavní vadou ale je, že se racionalisované hospodářství stalo nepružné. Je známou věcí, že racionalisace přesunula poměr mezi náklady stálými a poměrnými. Početala s výrobou buď rostoucí anebo aspoň stále stejnou. Jakmile výroba klesla, stala se stálá břemena hrozným, takřka nesnesitelným závažím. V Německu je pocítili vahou několika set tisíců nezaměstnaných. Problém je však těžší. Nezaměstnané lidi lze vyhodit na dlažbu, nezaměstnaný stroj se vyhodit nedá. Železni otroci požirají peníze, i když stojí nečinně.

To, co jsme v posledních desíti letech nazývali racionalisací, bylo, jak se nyní ukazuje, postupem hodně neracionálním. Marně jsme varovali (na př. v „Novém hospodářství“) před jednostranným racionalisováním. Společnost a společenská zřízení se nedají mechanisovat bez ohledu na sociální, psychologické a mravní důsledky. Racionalisace není jen zúsporněním výroby, je sociální revolucí. Kdo chce racionalisovat, musí mít nejen odborné schopnosti, ale také pocit mravní odpovědnosti.

Etika racionalisace není prázdným slovem. Bohužel měla matematika převahu nad etikou. Nová mravnost pokulhává za novým hospodářstvím.

Pseudoracionalisace nebo racionalisace?

Je pouhé technické a organizační zdokonalování výroby skutečnou racionalisací? Podle obvyklého názvosloví ano. Se stanoviska národního hospodářství jenom v určitých případech. V odborných kruzích ujímá se přesvědčení, že nás dosavadní způsob provádění racionalisace zavedl do slepé uličky. Reichskuratorium für Wirtschaftlichkeit v Německu rozlišuje již několik stupňů vědecké organizace podniků.

Dosud jsme mysleli na racionalisaci jen technicky. Zabývali se jí prakticky jen technické. Ti ji také prováděli. Ukázalo se, že technické myšlení má v aplikaci své meze. Technikové dosud nedovedou myslet hospodářsky.

Po inženýrech techniky přicházejí nyní inženýři obchodu. V Německu se už všeobecně hlásá, že se musí při racionalisování víc kalkulovat. Nejdřív kalkulovat obchodně, potom technické výpočty. Německo ve svém racionalisačním furoru přehnaló racionalisaci namnoze

až za meze rentability. Pokud se v racionalisaci bude pokračovat — a pokračovat se bude — bude se víc počítat v hospodářských cifrách.

To všechno není však rozhodující. Hlavní věcí je poznání, že racionalisace jednotlivých podniků bez ohledu na celek má aspoň tolik nevýhod jako předností. I v podniku se zjistilo, že nelze racionalisovat jednotlivá oddělení neodvisle od sebe. Je-li jedno oddělení dokonale organizováno a druhé po starém způsobu, vzniká nesoulad.

Stejně je to v národním hospodářství. Racionalisovaný průmysl vnáší do neracionalisovaného hospodářství prvek neklidu. Jeho velká produkční výkonnost zrychluje tempo, kterému staré hospodářství nestačí. To je poslední poznání, v němž se dnes shodují takřka všichni znalci problému. Byla-li dvacátá léta tohoto století charakterisována racionalisací podniků, vcházíme do doby racionalisace hospodářství. To jsou dva různé pojmy. Podniková racionalisace počítá s dělníkem, strojem, pracovním postupem. Celohospodářská racionalisace uvažuje o průmyslových oborech, hospodářských oblastech, konsumních třídách. Racionalisace přišla předčasně. Výroba, distribuce, konsum jsou chaotické. Musíme nejprve vytvořit mechanismus pro hospodářské plánování, hospodářský parlament jako clearing-house ekonomického myšlení, musíme omezit a koordinovat stavovské a jiné dílčí zájmy. Krátce stavět od základů místo od střechy.

Kdybychom měli charakterisovat hospodářství, jež je v zrodu, razili bychom pro ně termín:

h o s p o d á ř s t v í f u n k č n í .

Takové totiž, kde tradice, zděděné předsudky, formální práva ztrácejí platnost v tom okamžiku, kdy neplní svou společenskou funkci. Hospodářství osvobozené od zaprášených ideologií, přizpůsobené a přizpůsobující se denně se měnícím podmínkám světohospodářským, hospodářství dosti pružné, aby se nestávalo brzdou pokroku a semeníštěm sociálního zla. Hospodářství řízené, dle slov Rathenauových, v zájmu veřejném, ale prosté ztuhlosti a nehybnosti.

Shaw ve svém „Průvodci inteligentní ženy“ přirovnal soudobé hospodářství k autu, řídicímu se sedmdesátikilometrovou rychlostí bez šoféra. Vymklo se nám z ruky. Moderní technika probudila hrozné síly. Nadprodukce, nezaměstnanost, celní války, hospodářské zbrojení, dumping, přeindustrialisace, zproletarisování středního stavu, mechanisování úřednictva, zbulvárnění tisku, rozklad rodiny a manželství jsou jejími dětmi. Duhamelovy „Scény z budoucího života“ jsou jednostranné, ale otfásající.

Nejde o malé věci. O nic menšího než o to, co nazýváme evropskou civilizací. Snad ji přečnujeme. Ale žijeme ji. Civilizací hmotnou i duchovní. Evropu už neunáší býk, nýbrž elektrické dynamo. Stane se našim pánem nebo je ovládneme?

LITERATURA A UMĚNÍ

Pavel Winter:

O nejmladší německé literatuře.

Naléhavá potřeba společnosti lidské po nových, vždycky módních vývěsných tabulkách, ta dychtivá naše záliba v reklamě a ve vábíých etiketách, nikdy

nevymírající, obdařila německou literární kritiku posledních sedmi osmi let pojmem „Nová věcnost“. Expresionism, věc i název, přestal přitahovati brzy po revoluci, v letech střízlivé, pomalu a znovu budující práce. — Z kalamitý taktó vzniklé pomohl šťastný nápad literárního kritika, jenž našel pro soudobé umění spasnou formuli Neue Sachlichkeit. Tento název se zakorenili, jeho užívání stalo se obecným. Jako zajisté každé heslo, má v sobě i slovo o nové věcnosti něco přílehlavého i něco zkrivujícího. Jest říci: do jisté míry je tento název „Nová věcnost“ přílehlavý, příznačný pro důležité složky německé literatury naší doby. Nic nevdá, že obsahuje vlastně kontradikci in adjecto, neboť „věcnost“ nikdy nebývá novou, jest o sobě nezměnitelná, v nezměnitelnosti spočívá její podstata; nový jest leda náš pohled na ni: nová, totiž znovu objevená, je romantika věcnosti. Leč právě povel ke srovnání kategorií zdánlivě nesrovnatelných, mrtvé věcnosti a živé, lidské, duševní činnosti, tento povel, který se zrcadlí v heslu nové věcnosti, zdá se nám uměleckým problémem, jež si nynější německá generace uvědomila silněji než předcházející.

Nová věcnost — toť heslo, které nechce označovati převládající notu jenom v díle mladých poválečných básníků, nýbrž ráz doby. Chce býti platným neméně pro dílo pokolení staršího jako pro generaci dvacetiletých: chce břitkou formulí vyjádřiti tvářnost celé doby. Jak jsou různé a navzájem zcela nespojitelné ty zjevy, které bývají označovány tímto názvem! Pod pojem nové věcnosti spadá Carossova lidská důstojnost, nestrpící jakékoli nadměrnosti, neochvějná v hrůzách přírodního dění — spadá Victora Wittnera zálibné veršované hraní s vymoženostmi technickými — spadá verhaerenský pathos Martina Kessela, opěvujícího tytéž vymoženosti techniky — spadá nepohnutelnost Remarqueova — skeptický romantism Gottfrieda Benna — spadá grimasa Berta Brechta i heineovský tón nejvěcnější „Gebrauchslyrik“ Ericha Kästnera! V samotné mladé generaci jeví se veliké nesrovnalosti. Přes příbuznost nalézáme mnoho rozdílností, zastávají „mladé generace“ rozcházejí se v podstatných postulatech. Nám v dnešní době se zdá, že literární hnutí dob dřívějších byla jednotnější než rozruch, který teprve v nesmělých obrysech ukazuje společné směrnice... Snad je důvodem toho, že osobitost t. zv. mladé generace nespolečí v příkazání, ne v zákonech, ne v učení — nýbrž v jejím životě. Přeměna dnešní jest mnohem více než výměna dvou slohů — vyžaduje přerod starého Adama a, k tomu, značný přerod staré Evy. Dnešní generace v jádře — přes afektovanou úsečnost, přes „ocelovou“ a „betonovou“ skladbu své „Tatsachenpoesie“ — jest romantičtější než se zdá a věří ve věčný sen všech romantiků: la vida cuomo arte — vytvářeti život jako umění...

Není řídkým zjevem, že devatenáctiletí, dvacetiletí vystupují tu s románem, tu s novelami překvapující zralostí. Jsou to spisovatelé, kteří znají svět jen takový, jaký za války a od války byl a je. Tito mladí lidé uvědomili si úpadek doby, úpadek mravní, hmotný i úpadek umělecký. Poznali, že s výše, na jaké kultura německá i kultura evropská stála v letech 1900—1910, přítomnost hodně poklesla a že bude třeba jim dále klidně sestupovati, aby se dostali jednou k novým vrcholům. Jedním z těchto záračných devatenáctiletých dětí byl — když prvně vystoupil — Herbert Schliuter, spisovatel tří novel, shrnutých v knize Das fröhliche Fest. Vylučuje s mistrnou ironií a šetrným přídavkem tklivosti po-

divná přátelství, podivné rity mladých lidí. K rodinnému svátku dostaví se všichni příbuzní — u děda a babičky setkají se i otec se svými dětmi, kteří se jindy nevidají. Jest příměr mezi generacemi. Tu odhalují se společenské poměry ve společnosti „moderní“, společností nereelní, odhaluje se cizost, ta výhrudná cizost mezi těmi, kteří si jsou blízko. Nejistota, osamocení, vzájemný stud lidí, kteří se nechápají — ztracená zvrácenost jejich mladé společnosti, jež přestala býti pospolitostí, odloučena od staré normy a nevytvořivší si ještě normy nové: to je na praprostomemelanolic ky zachyceno, podáno v Schlüterově mistrné, hudebně komponované novele. Do obdobného prostředí stavějí své osoby — vesměs představitele „nové“ mládeže — Wolfgang Hellmert, Klaus Mann (syn básníka Thomase Manna), K. L. Skutsch. Klaus Mann je z nich nejvážnější. Jeho knihy (vycházejí v nakladatelství bratří Enochů v Hamburku a S. Fischerově v Berlíně) mají mimo svoji uměleckou hodnotu, leckdy menší, leckdy větší význam dokumentární; jsou věrným obrazem myšlenkového světa silného dílu intelektuálů mladého poválečného Německa. Poučná je v tomto ohledu zvláště tenká brožurka *Heute und morgen*, programový spisek, ve kterém vůdce mladé generace rozpraví o stanovisku vůči otčím, oceňuje jejich vliv na vlastní vývoj, jehož důležitým stanicím — Georgeovi, modernímu tanci, světové válce — jsou věnována důmyslná a vřelá slova. Forma novel a románů Klause Manna spěje k jakémus středu mezi románem a essayem: jaký v Německu dosud nikdo, jaký ve Francii našel André Gide. Tito mladí intelektuálové němečtí nejsou Francouzi; od mladých surrealistů francouzských liší se těžší povahou, připoutanou k zemi, k lidu, k přírodě.

Literatuře „problémové“, jež se beztoho těší v Německu rozkvětu přímo hroznému — jsou literáti, kteří nejdou na ulici, aniž šlápnou na nějaký problém — takže rozkvět ten jest provázen částečným odklonem nejsvědomitějších básníků — dávají přednost rozhodní intelektuálové mezi mladými, uvažující o otázkách, které pro nynější situaci německé kultury se staly významnými: Hans Julius Wille v románě *Juan Sorolla* a přemítá o americkém jazzu a vlivu amerikanismu na budoucí vývoj starého kontinentu, Hans Meisel v *Torstenson* kreslí s obdivuhodnou invencí básnickou obraz diktatury, Erich Ebermayer v lyrických novelách *Doktor Angelo* a v jiných knihách zabývá se problémem erotiky mladých mužů. Potěšením pro psychoanalytiku jsou romány dvou západoněmeckých rodáků Antona Betznera *Antäus* a Otto Rombacha *Es gärt in Deutschland*. Prvním z nich odstoupil Carl Zuckmayer letošní cenu Georga Büchnera (jeho román opatřil doslovem Alfred Döblin jako spisovatel a jako lékař nervových chorob). Ludwig Tügel v *Der Wiedergänger* vypořádává představy okultní; je to román přes některé příliš rozvláčné partie poutavý a slibný. Látkově, formálně, námětem, zpracováním nanejvýš zajímavou knihou je román *Roberta Neumanna Sinfliut*. Vídeňský básník líčí společnost svého rodného města, před válkou, po válce. Český čtenář, který nezažil chaosu popřevratového úpadku, žasně hrůzou před visemí rozpoutaných běsů. Je tu zobrazena inflace se svým průvodem: inverse, korupce, zločiny, tanec a bída nejnuznějších. V rejí vášní potácejí se beznadějně osoby společnosti i lid: šlechtici, prostitutky, úřednictvo, přistěhovalí polští židé, maďarští emigranti... z rozbouraných, vyděšených duší maloměstčanů prodirají se

skryté vášně. Stefan Zweig v nadšené kritice stavěl Neumannův román *Sinfliut* nad Balzaca; i když úsudek ten považujeme za povážlivý, nutno přiznati, že Neumannův dobový film rozhodně spíše stojí za překlad do češtiny než *Jahrgang 1902* od Gläsera. Neumann, dokonale vládce nejrůznějších slohů, uveřejnil vedle svého románu novelu přímo boccaciovské mírné rozmanitosti *Die Pest von Lianora* a dobové reportáže *Jagd auf Menschen und Gespenster*. Případ Neumannův jest jedním z oněch hojných, s nimiž se v přítomnosti setkáváme, kde básník se přiučil od žurnalisty.

Že výsledek tohoto procesu oplodnění literatury žurnalistikou není vždycky stejně šťastný, toho poskytuje serii příkladů tak zvaná *lyrická reportáž*. Lyrika, před patnácti lety drahokam, skvost, největší pýcha německé literatury, je dnes znehodnocena, ba skoro opuštěna. Sketch a chanson zatlačují Lied, a z básníků nejmladších pěstují píseň skoro jen ženy. Ruth Schaumannová, básnička hluboké oddané nábožnosti, napsala mnoho krásných básní tohoto nejněmečtějšího druhu slovesné formy. Vedle ní Fred von Zollikofer a Martin von Katte. Hymnu a sonet dokonale ovládá formálně vytříbený přísný a pečlivý Ludwig Emanuel Reindl — sonet jest v posledních letech poměrně hojný u Friedenthala, Saalfeldové, Sandera, Luschnata, Brügela. Všichni tito básníci — básníci vyspělé kultury slova — jsou skoro neznámí. Zato těší se z obliby zmíněná již „lyrická reportáž“. Je to zmodernisovaný chanson, rýmovaný šprým, propletený leckdy k vůli ozdobnější rozmanitosti libovolným počtem anglosaských citoslovcí. Tyto básničky — bývají nazvány i *Gebrauchsyrik* (made in Berlin) — jsou prý „seelisch verwendbar“. Jeden z jejich zhotovitelů oceňuje je s naivní vervou takto:

- „Lyrikové mají zase svůj účel. Jejich zaměstnání stalo se opět povoláním. Nejsou sice tak nutní jako pekaři a zubní lékaři, poněvadž vrčení žaludku a bolení zubů volá po důraznější úlevě než rozmrzlosti a bolestí netělesné. Přes to mohou „Gebrauchspoeten“ býti rádi: přicházejí v pořadí bezprostředně po řemeslnících.“

Je dlužno uznati, že básně těchto poetů bez závady vyplňují jim vytčený účel; mohou se na př. při obtěžkaném žaludku k vůli lepšímu strávení zpívat, seč hlasivky stačí, a tento umělecký výkon poskytuje skutečně po náležitém opakování příslibenou úlevu. Gebrauchspoeten jsou Otto Rombach, autor *Gazettenlyrik*, Bert Brecht, autor *Hauspostille* — nejvíce čtené německé knihy veršů — a Erich Kästner, který uveřejnil již dva svazky duševních projímadel: *Herz auf Taille* a *Lärm im Spiegel*. Vyjímaje několik krásných básní právě od Kästnera, těch jeho „věcných romancí“, které lze počítati na prstech, platí o tomto genu „Gebrauchsyrik“ totéž, co řekl Max Brod o příbuzné odrůdě „Gebrauchsmusik“: „Stalo se módou i v umění zdůrazňovati účelnost, praktičnost, osvědčení... dříve komponovali i velikáni Gebrauchsmusik, mimochodem, k obveselení — naši době jen zůstalo vyhrazeno tyto odpadky považovati za měřítko uměleckého výkonu.“ — S nutnou dávkou sebeironie vypisuje zmíněný Kästner lyrickou ofertu pro odběratele básniček a končí ji obchodně snaživou nabídkou „Anruf genügt“. Reakce proti tomuto pustošení lyrických forem jeví se u mladých básníků ponejvíce z jižního Německa, méně z amerikanisovaného. Alsané Paul Alverdes a Hans Boeglin hledají přiblížení právě k nejpřísnějším formám staré doby. Přísnost i nešetřnost staré formy s obsahem

novým a vřelým spojili Emil Belzner a Theodor Kramer. V Rakousích žije řada mladých lyriků čistě sensitivních, jako Scheibelreiter, Paula Ludwigová — jež hledá lyrický výraz v následnosti Elsy Laskerové-Schülerové — Erika Mittererová, Otto Heuschele, Manfred Sturmman, zemřelá již mladá M. L. Weissmannová; patří do této posloupnosti i Robert Lindenbaum, sudetskóněmecký lyrik ze západních Čech, který uveřejnil v časopisech básně hodné vážného povšimnutí.

Vedle lyrické reportáže stojí reportáž epická. Reprezentanti její: Herbert Becker, autor novel Gripse, Ernst Gläser, autor Jahrgang 1902, Hermann Kesten, který vydal dosud tři knihy: Josef sucht die Freiheit, Ein ausschweifender Mensch, Die Liebeshe. Dokonalé ztělesnění tužeb a „ideálů“ této skupiny je šofér. Nietzsche ve své vizi „Posledního člověka“ předvídal i tento typ nadaných básníků. Velký bořitel a odhalovatel — on, který strhoval masky civilisace, viděl již, tušil již houf lidiček desilovaných, neschopných žítí ne-li bez ilusí, aspoň bez masek. Jejich potutelná maličká radost ze svého rozumu a ze svého střízlivého živoření nebyla jízlivěji a nemilodrdněji mrskána nikým než jím, tvůrčím bouratelem:

Man ist klug und weiss alles, was geschehen ist: so hat man kein Ende zu spotten.

Man zankt sich noch, aber man versöhnt sich bald — sonst verdirbt es den Magen.

Man hat sein Lüstchen für den Tag und sein Lüstchen für die Nacht: aber man ehrt die Gesundheit.

„Was ist Liebe? Was ist Schöpfung? Was ist Sehnsucht? Was ist Stern?“ — so fragt der letzte Mensch und blinzelt. — — —

„Wir haben das Glück erfunden“ — sagen die letzten Menschen und blinzeln.

Ovšem i mezi spisovateli, již přicházejí od reportáže, najde se nezdídky silný talent. Takovým je Anna Seghersová, která obdržela za novelu Der Aufstand der Fischer auf Sankt Barbara loňskou Kleistovu cenu. Úsečnost dikce, shon a sběh příhod k výslednému nevyhnutelnému konci připouští myšlenkové spojení s jménem Kleistovým. Je to mistrný kus moderní revolucionářské německé novely s tendencí sociální. Vedle Anny Seghersové snaží se o tento druh výpravné prosy Josef Breitbach. V blízkosti Anny Seghersové najdeme i Heina Hausera, romanopisce. Hauserovi byla udělena za román Brackwasser a s e r (nakl. Ph. Reclam ml., Lipsko) cena Gerharta Hauptmanna. To není již reportáž, ta naružívá střízlivost a exaktnost líčení jest umění. Brackwasser je román z života námořnického. Se stejnou neochvějnou láskou k přesnosti jsou zachyceny snímky z bordelu v Mexicu, z lodního života, je líčen trapný, úporný pokus o vlastní skrovné hospodářství na malém pobřežním ostrůvku severního moře. Zde stává se věčnost začarovanou.

K spisovatelům, kteří svým dílem usilují o zobrazení dnešní poválečné mládeže a hlásí se k této generaci, náleží W. E. Süskind a Günther Birkenfeld. Leč tito nechtějí se stát slavnými sestavováním programů — hlásí se pouze svým dílem, a proto se skromněji rozhodností, k pokolení dnešnímu i příštím. Zejména W. E. Süskind, autor novel Tordis a biografického románu Jugend, opravňuje k naději, že bude, až jeho dosud přetřázený, komplikovaný sloh se jednou vyjasní, dobrým prosaistou. Proti jmenovaným mladým německým novelistům a romanopiscům, kteří se hlásí, jeden směleji, druhý umírněněji, k myšlence sociální revoluce, zastupují Süskind a Birkenfeld, parlamentárně

řečeno, „střed“ mladé německé prosy. Vysloveně německo-vlastenecký národní duch prodýchá literární dílo Otto Brüese, od něhož nutno zvlášť jmenovatí román Jup Brand, obraz to Německa poválečného s hlediska uvědomělého nacionalismu, a Georga Grabenhorsta, autora nového válečného románu Fahnenjunker Volkenborn. Z ne nepatrného počtu prosaíků významných, rozhodně povolovaných, mladé německé generace, budtež letem uvedeni H. Rossmann, Max Sidow, M. Beheim-Schwarzbach, Gottfried Kapp, Artur Kuhnert — který napsal vedle dvou románů historickou novelu z pražského prostředí, ze 17. století. Zvláštní místo zaujímají pak někteří spisovatelé, jako Kurt Heuser, jenž se narodil v německé kolonii v Africe a líčí krajinu, hon, lesy, život v Africe, a někteří mladí básníci německých evropských menšin: Oscar Walter Cisek, sedmihradský Sasík, který zná Balkán a vypráví o jeho lidech, Rudolf Fitzek, Hornoslezan, autor tragedie Menschen des Untergangs a komedie Minderheit. Velice nápadným zjevem je, že dnešní mladé Německo ponejvíc pěstuje epickou prosu, že drama je dnes opuštěno skoro ještě více než lyrika. Alexander Lernet-Holenia napsal několik úspěšných komedií vedle lyriky, rázu poněkud snobistického.

Na nejrůznějších místech se v Německu povídá, píše, rokuje, debatuje o „Enthumanisierung der Kunst“ a nelze těchto hlasů odbýti jako povídavé fráze, nicméně skutečně veliká umělecká díla, jimiž mladá generace se může prokázat, vyrostla — dnes jako včera i především — z půdy klasického německého humanismu. Richard Friedenthal, o 10 let starší než Klaus Mann, je básník, který se nedal uchvátiti časovými hesly, v jeho díle dosavadním však poznáváme nejkřísťalověji, nejčistěji zobrazenou touhu mladého dnešního Německa po uměleckém výrazu. Novely Marie Rebscheider a nový román Der Eroberer (obě knihy v nakladatelství Insel v Lipsku) jsou psány jistě nejpečlivěji a nejvytříbeněji němčinou, kterou dnes některý z mladých básníků vládne. V díle Richarda Friedenthala najdeme i psychoanalýsu, najdeme i moralism, najdeme krajinu, najdeme osobnost — ne v jednostranné beztvárnosti požadavku, nýbrž v totalitě básnického tvaru. Svazek Marie Rebscheiderové obsahuje čtyři novely, z nichž tři jednájí o různých podobách Erotu, nejstaršího z bohů: bavorská selská dívka, učenec Winkelmann, mladík z bohaté berlínské společnosti, charakterem, duší i osudem různí, podlehnou všichni Erotu, bohu lačnému po obětech, který se každému z nich zjevuje v jiné podobě. Richard Friedenthal se liší od svých vrstevníků především tím, že si neosvojil módní dnes „untragisches Weltbild“: jeho aristokraticky osobité dílo uchovalo si účtu k humanismu a tudíž i smysl pro tragiku lidskosti. Máme-li jmenovatí pro básníka tak rozhodného svérázu, jako jest Friedenthal, ze starších spisovatelů příbuzného mu ducha, napadne nám jediný Rudolf G. Binding — jest ovšem mimo jiné rozdíl ten, že mladší Friedenthal jest daleko chmurnější než apolinický Hellen-Němec Binding. Po zpodobnění osudů jednotlivců v novelách odvážil se Friedenthal nedávno na román Der Eroberer, román, kde s omamující náplní životnosti podává obraz doby ze španělské conquisty, dobytí Mexika Cortezem. Dílo to je krásný, dokonale příklad moderního německého historického románu. Zdánlivě nemožné je v něm uskutečněno: veškerá problematika našeho žije a dýchá v něm při nekompromisní histo-

ričnosti, detailisované přesnosti, věcnosti. Co zmitá hlavami dnešního Německa, to poznáváme v románu o zániku aztecké říše „Pohanství“ i „Moralism“, „Osobnost“ i „Krajina“ — ve vědomí odpovědnosti úsudku lze říci, že tento román mladého německého básníka Friedenthala snese srovnání s Flaubertem. Rozmanitostí nadání a povah, kterých se dostalo nejmladší generaci, se udiví, kdo po přesné a přísné prose Friedenthalově dostane do rukou knihu Manfreda Hausmanna: *Lampioen küsst Mädchen*. Je to lyrický román, opěvující světotuláctví, dojíká krásou lyrické řeči a Hamsunovi blízko příšerností odhalení duševních hlubin. Vedle Hausmanna pak je tu Friedrich Griese: jeho romány *Winter*, *Tal der Armen*, *Die Flucht*, jež se vyznačují patriarchální sprostostí, jež jsou nekonečně vzdáleny modernímu tápání a experimentování psychologickému — převládáť v nich ne intelekt, nýbrž: duše. (Grieseovy romány z venkovského severoněmeckého života jsou i pro československé čtenáře látkově zajímavé, jest v nich patrná příbuznost se severskými a východoslovenskými epiky — Lagerlöfovou, Tolstým, Reymontem.) V snahách a tendencích, nikoli v umění, jest Griese mu blízek Hans Bruno Wittke, mladý slezský rodák z Opavy, autor románu *Sturm über Acker* z doby 48nické rakouské revoluce. (Wittke uveřejnil teprve nedávno ve Witiko poutavý, velmi slibný úryvek z rukopisu svého nového románu *Die Heimkehr des Andreas Loschner*, jehož děj bude se odehrávat za světové války.) Friedrich Griese svým věkem vlastně již nenáleží generaci nejmladší, nýbrž onomu přechodnímu německému pokolení třiceti- až čtyřicetiletých, tak bohatém na básníky a šťastná nadání, jako jsou von der Wring, Winder, Penzoldt, Brust, Groggerová, Leifhelm, Billinger, Bischoff, Sochaczewer a j. Jest litovati, že tyto básníci, kteří vesměs mají za sebou dílo, jsou v Československu méně známí než kdekterý šikovný reportážní literát.

Rekapitulujeme-li a přehlédneme-li tuto exkursi do mladé dnešní literatury německé — vidíme její různé, namnoze protichůdné snahy a směry — namane se letmo svůdná otázka: Který je duševní boj o budoucí Německo? Který je zápas o utvoření zítřejšího, dnes vznikajícího německého „Weltbild“? Několikrát jsme se zmínili o „*Entwurf einer Kunst*“; tajemná tato formule, dnes šeptem povídaná, zítra bude dernier cri čajových večírků málo zaměstnaných německých dam! Představy o tom, co znamená „odlištění umění“, jsou nesmírně různé — jedni myslí tím: stroj; druzí: *aussermenschlich-kosmische Rhythmen*; jiní zas: krajinu. Leč společný jest jim odklon od Werfelova slova „*Die Welt fängt im Menschen an*“, společný jest odklon od jiného básnického slova, drahému celému století: *Höchstes Glück der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeit*. — Společnou je víra, že člověk a jednotlivec není poslední měrou umění jako poznání. Expresionistům, zvláště expresionistům pražského původu, se předhazuje, že jejich dílo ztrnulo v humánních a politických cílech, že oni podstřčili ideály humánní a ethické a tím se dopustili padělání vlastní podstaty expresionismu, nahradivše básnické pathos ethosem. Vášnivěji než kdy jindy hlásí se přesvědčení, že umělec jest mediem kosmických hlasů, že největší nefas, kterého se může básník dopustit, jest nahrazovati kult bohů, kult pramoci, vyznáním humánně-ethickým. V době „nové věcnosti“ pronikají

takové hlasy, v době *Gebrauchslirik*, *Gebrauchsmusik*, *Gebrauchspoese!* Romantika bujnější a smělejší než kdy! Do nepřízně u mnohých upadl duch: ti jedni říkají, že je výmyslem buržoasie, ti druzí říkají, že je výmyslem Židů a Sokrata — a tak přišli Marx a Heraklit do prapodivného sousedství. Malý, nicméně významný je kroužek básníků a psychologů, volajících po náboženství životním, orientovaném ne ethicky, nýbrž umělecky. Je to hnutí kolem Ludwiga Klagese: nemá nic společného s antisemitismem a všechno s antijudaismem. (Jako myšlenkový úvod do těchto problémů poslouží dobře román jinak velmi chabý a slabý: *Kampf um Odilienberg* od E. Ebermayera.) Dosud je toto hnutí bohatší na výsledky psychologické než básnické — německá literatura, která má Goetheho, má Heineho, má Nietzscheho, nemá dnes svého Machara a čeká na něj. Nejsou to problémy nové — jsou to protiklady velmi staré. Dnešní zápolení vykazuje očividnou analogii s problematikou předklaského Německa. Jako kdysi, hledají i nyní mladí spisovatelé potvrzení a posily ze zahraničí — jako Lessing, vítěz v tehdejší boji 18. století, který prosadil Shakespeara proti Voltaireovi, tak odvolává se dnes část mladé generace proti modernímu francouzskému moralismu k Hamsunovi a Lawrenceovi. Přes to nelze přezírat, že více příznaků je tu toho, že rozhodnutí dnešní dopadne jinak než za Lessinga a že Německo na určitou dobu duševně se sblíží těsněji s Francií než s Anglií a severem, rasově mu bližším.

Mladé generaci nastává nyní rozprava se starší. Dosud se této rozpravě vyhýbala v pochopitelném žárlení o svou samostatnost. Nyní došli již vážnější i z nejmladších básníků poznání, že rozprava bude nutná, a nevyhýbají se jí. Rozpoznáváme v Německu zhruba tři výchovné vlivné skupiny těch, kteří přeorávají pole dneška pro zítřejší osení: tři kosmy ducha, k nimž mladí se cítí přitahováni neb odpuzováni. Je tu mystický socialismus Martina Bubera. Je tu nový — individualisticky podložený — osvícený humanism pozdního Tomáše Manna. Je tu zástup diametrálně se rozcházejících apoštolů Nietzscheových, kteří mnohověrně a mnohoznačně odkaz Dionysův svou interpretací zužují, aby — jak myslí — tím zdůraznili jeho sílu, jeho tíhu. V té řadě, na různých místech, stojí Ortega y Gasset (který, ač španěl, působí na německé kulturní vrstvy bezprostředně), Max Scheler — jenž zemřel, než mohl dokončiti osnovaný spis *Anthropologie*, který měl býti pendantem *Genealogie der Moral* — stojí tu básníci a kulturní filosofové Stefan George, Ernst Bertram, Rudolf Pannwitz, Leopold Ziegler, Spengler, Ludwig Klages. S nimi nastane dnešnímu pokolení rozprava a výsledky této rozpravy určí duševní formu budoucího Německa.

SLOVANSTVO

Vladimír Dvorníkovič:

O jihoslovanské kulturní orientaci v soudobé Evropě.

III. Jihoslované a Angličané.

1. Jak jsme vzájemně vzděláni?

Angličané jsou nám opravdu dalecí, velmi dalecí, nejen zeměpisně. Již sám britský ostrov je charakteristický symbol národa: pýcha, hrdost, uzavřenost. Splendid Isolation není jen geopolitický, ale i psychologický princip.

Angličané jsou veliký, mocný, bohatý národ, mnozí praví „praví národ na světě“, Římané naší doby — a my jsme malý, velmi chudý národ.

Mezi námi není ani lásky ani nenávisti; nemluví zde politicky. Historických pojítek takřka není. Nejsme spojení ani „diversi“, jako s Francouzi, jak je zřejmo z jejich tisku, který na nás nehledí právě něžně a ohleduplně, pokud si nás vůbec všimá. Neboť Angličan příliš nebdá, aby se něco dověděl o takových národech jako jsme my; zeměpisná, národopisná i jazyková ignorance tohoto největšího koloniálního národa je tak veliká, že se stala dnes již příslovečnou. O nás bude průměrný Angličan vědět jen to, že jsme kdesi „poblíž Asie“, a to teprve po světové válce, zásluhou Srbska. Národově, kteří nemají podílu na anglické civilizaci, jsou Angličanům vědomě či podvědomě nižší vrstvou lidí. Toto nepravíme z jakési naší uražené maličkovitosti vůči britské velikosti, ale jsou to holá fakta. Ani náš národ nezná dostatečně Angličanů ani anglické kultury, ale cení si jich velmi mnoho. „Angličan“, tož značí u nás cosi plného, velmi plného, velkého a silného, symbol naprostého protikladu toho, čím jsme dnes jako lidé, občané a národ. Instinkt toho protikladu a vzdálenosti je hluboký, a brzy uvidíme proč. A naši kulturní „Angličané“, kteří se u nás v poslední době poněkud rozmnožili, to nejsou již „přátelé“, jako oni frankofilové, ale jsou to praví „anglo-dulci“, „britano-dulci“, bylo-li by možno vytvořit takové slovo — neboť, „anglofil“ je příliš slabé.

V nás tkví úcta vůči Veliké Británii, a přece, jaká chladná dálava šíří se mezi námi! Skutečné kulturní vlivy byly poměrně nepatrné. Povšimněme si blíže.

2. Nejsouvislejší národ; jedna psycha, jedna kultura.

Typem, charakterem a historií je nám anglický národ nejvzdálenější ze všech velikých kultur západu.

Mnozí míní, že Angličané jsou skutečně jediný pravý, t. j. dovršený a souvislý národ Evropy. Jakýmsi podivným, dosud nevyšvětleným procesem rasově-historickým, vyvinul se splynutím z etnických vrstev Keltů, Britů, Piktů a Skotů, římských kolonistů, germánských Dánů, Anglů a Sasů, a konečně romanisovaných Normanů dnešní výrazný a tak jedinečně individualisovaný typ Angličana, že není možno nalézt analogického protikladu ani mezi rasově souvislými národy. Angličané jsou školský příklad sekundární, kulturně-historické rasy, národa ve vyšším smyslu toho slova.

Pro náš národ je Angličan především „chladný“. Tato folklorní charakterologie má vyjádřit: Angličan je krajně racionalisovaný a nový typ člověka, naprostý protiklad našeho, t. j. citového typu. Angličan se nepodřizuje v citových věcech výstřednostem, přesně jako protiklad výstředně nevázané a neladěné povahy jihoslovenské. Brzdy rozumu u něho dobře fungují a tím přichází i citovost i intelektuálnost s konečnou výslednicí celé psychy, s vůlí a o ni opřeným charakterem do takové zvláštní spojitosti, která se nejbezprostředněji a nejefektivněji projevuje v práci a úspěchu vůči vnějším světu. A tu je těžiště celé tvárnosti takového psychického typu. Úspěšné anglické dějiny — a ty byly „úspěšnější“ než kterékoliv jiné — ve svém vývojovém toku jsou přesně identické s vývojem tohoto charakteru, který dnes nacházíme vyhraněný u Angličana.

Rámec toho charakteru je tak uzavřený, že z něho vyvěrá nejen vztah vůči sobě, svým právům, povinnostem, štěstí a požitkům, ale i vztah vůči celému ostatnímu světu, i svým spoluobčanům i ostatnímu lidstvu, i nebi i zemi, i náboženství i filosofii.

Tato racionálně a silou vůle temperovaná duše, tož v podstatě celá kultura.

Zatím co jsme v popisu jiných národních kultur mohli, jakoby žertem, řadit rys k rysu, bez souvislosti a hotovosti, neboť jsme nemohli nalézt a vyvodit do konce spojujících linií a krystalových os — zde, s kulturním charakterem anglickým dostáváme se doprostřed nehlubších problémů filosofie a psychologie kultury. Zde se všechny otázky řadí kolem společné osy: jedná se nám o princip a typ kultury vůbec. U Angličanů vidíme originál a čistý,

úplně vyhraněný model celé západoevropské kultury vůbec.

3. Anglická hodnota a anglická velikost.

Jeden z velikých zbožňovatelů anglických dějin a sociálně-státní kultury anglické, Francouz Le Bon (jsou tedy taci zbožňovatelé i mezi Francouzi!), takto kreslí lidský i historický charakter Angličanů: — Jistému národu není potřeba mnoho hlavních vlastností charakterových. Zhlédme se třeba na Angličany. Elementy, které orientují jejich dějiny, mohou být shrnuty v několik málo rysů: kult vytrvalého náporu, který zabraňuje, aby se ucouvlo před překážkou a aby se nějaké neštěstí považovalo za neodstranitelné; náboženské respektování zvyků a všeho, co je ověřeno časem; potřeba práce a poohrdání slabostí a prázdnými spekulacemi myšlenkovými; velmi intenzivní pocit povinnosti; kontrola nad sebou, neboť vlastní osobnost je považována za nehlavnější kvalitu a starostlivě se udržuje zvlášť upravenou výchovou.

Ale, komplex hodnot, který na našeho člověka působí harmonicky. Proč? Le Bon, jak je i možno pochopit jasně z jeho ostatních děl, ač Francouz, je potenciálně „Angličan“, tedy příslušník západu. Mimo románsko-germánsko-anglosaský svět (závěr a výslednice v tomto třetí) je pro něho vše ostatní jen jediné moře různé odstíněných inferiorit. Tak třeba jednou z nich uvedl balkánské Slovany do nejtěsnější souvislosti s — Čiňany. Se zřetelem na „stacionárnost“ jejich kultur. Tento etnopsycholog, citěním výlučný Evropan v užším slova smyslu, rovněž příslušník velkého kulturního národa, nikdy nebude moci pro nás Slovany přinést vysvětlení: v čem tkví ono útočné a harmonické? V čem tkví relativnost těchto i ostatních anglických hodnot a kde jsou jejich stíny — probadá-li se celá a poslední humaní kultura, jak to náš slovanský, citový, t. j. „inferiorní člověk“ podvědomě a historicky dosud nevyřazuje?

Ano, tyto hodnoty a vlastnosti Angličanů jsou veliké a udivující. Silná vůle, pracovitý, spofivý, umírněný, mlčenlivý, střídavý, obratný, podnikavý, svůj vlastní pán, výtečných kvalit občanských, sociálních a státních, hrdý a korektní, pán a gentleman. Nasledky i důsledky: nejbohatší národ na světě, politicky nejmocnější, všechna moře, kolonie, uhlí a petrolej, světový obchod a světový průmysl. Anglicky se mluví ve všech pěti dílech světa, sféra anglosaské civilizace je širší než někdejší římsko-helenistická.

Tož jsou veliké vlastnosti a veliké výsledky, znovu opakujeme. Mnozí národově jim závidějí tyto kvality. Moc a bohatství, tož dva veliké štíty anglosaství. Kdož by nechtěl, v hloubi sobectví, jedno i druhé? A zde jsme se octli u pravého bodu: toto veliké uznání Angličanů všemi národy, uznání ze všech druhů uznání nejspontánnější a nejpřímější, vyvěrá ze sobecké závidivosti, z temných chtivých hlubin lidských.

Neboť jsou-li všechny tyto vlastnosti silné a drahocenné, jsou jimi především pro Angličany samotné a jsou předpokladem jejich národní prosperity a egoismu.

Takřka všechny tyto hodnoty jsou psychologicky a morálně tak setkány, aby takřka výlučně sloužili jen jim. A všechny tyto hodnoty jednoho a téhož druhu jsou přílišně spojeny a promítnuty na jedinou osu, osu racionalisovaného a civilisovaného egoismu. Z toho vyvěrá ono harmonické z celé anglické osobnosti, což všichni národově pocíťují.

V této serii individuálních a občanských hodnot nevidíme ani jediného nápadného rysu, který by vyjadřoval citové ústupky i vůči druhému. To je duševní stříh, který je nejčistším protikladem knížete Miškina v „Idiotu“ Dostojevského. Dostojevský jako by modeloval Miškina jako reakci na tento anglicky-západní typ. Miškin, tož nejčistší typ sebezapomínání.

V tomto anglickém typu není rysů, které by byly zbaveny promítnutím na svůj individuální a národní Ego oněch teplých humaních vlastností, které sálají na všechny strany a jimiž může být každý zasažen. Lakomě, tvrdě a úsporně pěstí Angličan tyto hodnoty pro sebe i své. Pro jiné nemá ani libleznosti, a slovo, úsměv i posunek

šetří, aby je vydal, kde je mu toho potřebí. — Jistě se nudíte? — táže se Francouz mlčenlivého Angličana. — Ne, nikdy se nenudím, jen jiní mne nudí — odpovídá Angličan.

Sám pro sebe a uzavřený. Angličan v podstatě nikoho nesnese ve svém domě, zatím co se cítí doma ve všech dílech světa. Vůči sobě vyžaduje a očekává největší pozornost, zatím co jí minimálně daruje jiným. Angličan byl tím cestovatelem, který vychoval všechny hotely světa, aby se chvěly starostí o blahobyt cestujících; ve vyžadování ohledů vůči vlastní osobnosti nikdo nedovede být tak bezohledný jako Angličan.

My house is my castle, můj dům — můj hrad zní zcela jinak než idylicky jihošlovanský povzdech: moja kučica — moja slobodica. V tomto přísloví tkví hrdost a jistá výlučnost. Ještě výlučnější je: my country is my world, moje domovina je můj svět.

4. Rule Britannia! — Moderní Římané.

Světová velikost britská je vybudována na dvou hlavních vlastnostech, jejichž vzájemný vztah je přesně vymezený: individualism a státně-občanský duch. Osou, která obě spojuje, je: obchodník. Vývoj vztahů mezi čistě obchodními počátky „Východoindické společnosti“ a pozdější anglické státní moci v Indii — na tomto obchodním jádru — je význačný pro skutečný charakter britské expanse jako žádný jiný zjev.

Jednotlivci mohou prosperovat ve státě, který přejímá na sebe jen nutné minimum, jen jako dobře organizovaní občané. Stát je prostředek — potřebné pojitko; jeho velikostí a silou roste i každý jednatel. Ale i opačně, vzestupem jednotlivce roste i stát. Počinaje raním středověkem, v zápasu mezi individuálními i stavovskými právy (Magna charta, Petition of Rights, Habeas corpus-akt) a potřebnými minimálními předpoklady ústřední státní moci je hledán a správně umístěn tento poměr jako v žádném jiném státě Evropy. „Man versus the State“ — H. Spencer. Je nalezen vztah, v kterém se vzájemně jedno s druhým zdvihá a silí, i jednotlivce i celek; klíč k velikosti, kterou jsme již jednou viděli v dějinách grandiosně verifikovanou: Řím.

Marně se Itálie odvolává na dědictví svého základu, moderní Římané, toť Angličané. Jako ze starého Říma, tak i z novověké Anglie vyvěl plus energie, rozlil se po celém soudobém světě, za přísné sebevlády, a potom i za vlády nad ostatními. Pevnost doma i mimo dům. Plody: moc a bohatství.

Bylo by zajímavé, kdyby se provedlo úpornější a přesnější srovnání římských a britských metod i samotného ducha. Veliké formy historických dění jsou psychologicky hluboce analogické.

Odhodme dobový dekor a relativně proměnlivé obrysy jednotlivých epoch, a objevíme kostru a velikou rytmiku opakování. Nechejme stranou i tu okolnost, že Římané zahajovali svá pronikání kohortami a Britové obchodními společnostmi. Již Říman bral život a svět „technicky“, t. j. jako předmět ovládnutí a podřizování. Praktický duch, sobecká střízlivost a energie stále rozléhleji proniká historický zjev Římanů. Helensko-estetický obdiv a sen o kráse světa — „kosmu“ a filosofický údiv před tajemstvími tohoto světa zůstal Římanu až do konce císařství dokonale cizí. Vůči řecké velikosti v umění, vědě a filosofii zůstali však pouhými napodobiteli Řeků, snoby, kteří se obohatili a pocítili potřebu, aby postavili na stůl sochu a na police urovnali knihy. Historicky ještě šťastnější než Angličané, měli možnost, aby si podřizovali všechny slabší řadou a ovládali je obratným využíváním jejich sporů. Teprve v Kartagu vztýčil se před nimi rovný a nebezpečný protivník, a tu Řím vyvinul největší energii, neboť to byl boj na život i na smrt. Virtus romana projevila zde svoji největší sílu. Ale mimo vojenské hodnoty, jakých svět neviděl před tím ani potom, hodili na váhu i jiné „hodnoty“. Kartago nemohlo se jim rovnat perfidností! Případ s okupací Sardínie a Korsiky, za míru, domněle podle textu „smlouvy“, je typický pro charakter a metodu Římanů. Vojáci, právníci i státníci, politikové i dobyvatelé — do konce vyjádřený ráz „síly tohoto světa“. Jako Římané vytvořili své římské právo, i Angličané mají svůj nepsaný Common Law.

Ve velkém setkání Říma s pohrdaným Galilejcem, zmučeným láskou lidskou a mocí nebeskou, i v onom symbolickém setkání Piláta s Ježíšem, kdy se Pilát táže s římskou ironií: „A co je to pravda?“ je jako nikde, kontrastem a antitézou, osvětlen i historický duch Říma.

Anglický světový obchod a — Ghandi; západ a východ znovu si pohlédly do očí.

Římské hodnoty, i když byly obecně humánní, eticky směřovaly k velikosti Říma. A přece jen tu bylo jakési dvojitě kritérium: „my a oni“, Římané a barbari. Římané považovali za přirozené, aby vládli nad barbary, Angličané považují za přirozené, aby měli kolonie. Jako Římané i Angličané obratně ovládají jiné národy a země, konciliantně, s administrativní i náboženskou snášenlivostí, mírně, přísne i brutálně, jak je potřebí. Zemím zůstaly svobodně „národní obyčej“ — jen užitek jde do pánovy země.

Z Angličana dýše římská pycha a hrdost: Rule Britannia! Římané vládli svými kohortami, Angličan vládne moderními prostředky, technicky vyzbrojenou civilisací, obchodem a loďstvem.

5. Puritanism. — College. — Club. — Sociálnost a — výlučnost.

Mluvit o anglické duchovní kultuře, a nevzpomenout jejich římské a světové úlohy, jejich materiální civilizace a síly i bohatství — není možné. O Angličanovi nelze říci, že má takovou či jinou kulturu. Oni sami, jako jedinečně vybudovaný typ charakterologický, jsou ta kultura. I materiálně i duchovně je jediná, celý universalistický ráz a celá psycha, která se v této kultuře vyjadřuje. A že je tomu opravdu tak, poučí nás nejlépe pohled na duchovní stránku této jedinečné anglické národní civilizace.

Tu jako by římská paralela selhávala, neboť máme před sebou veliká i významná a především duchovně-kulturní díla anglická v minulosti i přítomnosti. A tam, kde se jevila římská duchovní nevýraznost, promlouvá teď anglická výraznost. Z anglické náboženskosti i vědy dýše praktický duch, jak jsme viděli ve formování anglické společnosti a státu.

Puritanism v nábožensko-etickém a utilitarism ve filosofickém smyslu jsou nejsilnější rysy tohoto anglického ducha.

Puritanism, ne jako sekta, ale v širším smyslu jako obecný druh životního citění a vztahů, obsahuje morální páteř pravého anglického člověka. Je-li možno tak říci, je to Virtus britannica, která vychovala Angličana k sebevládě, a potom i k vládě nad jinými. Právě puritáni byli ti, kteří s pravým duchem starých vikingů (i svých předků) po nejvzdálenějších pobřežích světských moří vztýčili britskou vlajku.

Morální přísnost a odříkání, čistota rodiny a společnosti, konservativní řád života a pracovitost, přinášející dobrou zeň. Zbožnost a obchodní duch, souběžné. V této výlučnosti, v tomto konservatismu puritánského ducha je cosi starozákonně židovského, jakýsi nábožensko-mesianistický egoism národa. V tomto puritánství, zoceleném v strašlivém pronásledování a občanských válkách, bylo cosi tvrdého a obručného. Nepřipoutával jich novozákonní učitel lásky, ale krutí proroci starozákonní, kteří pravi: pohrdej cizincem — neboť jsi svatý národ!

Tento puritánsko-anglický duch jako by nalezl jakýsi tajemný „klíč života“, podobně jako jej mají židé způsobem nám nepřístupným. Vidíme jen výsledky, a jakýsi rozdíl, a ostatní je nám skryto. Toto „skryté“ a uzavřené vidíme i u Angličana. Ona nepohostinná a cizinci nepřístupná atmosféra v samotném Londýně, abychom již nemluvili o domu, který je „Castle“, prozrazuje ve velkém uzavřenosti, z které vyrůstají anglické hodnoty a anglická velikost. Proslulé kluby nejsou nic jiného než užší formy, do kterých se u z a v i r a j í drobnější sociálnosti. I ve školské výchově udržuje se týž typ; College, především pro výchovu charakteru, občana, sportovce a Angličana, a teprve pro vědění a „spekulace bez práce“. Rodina — College — Club, toť řada uzavřených kruhů, kterými Angličan prochází. S duchem této klubové vnitřní sociálnosti a v nější výlučnosti prochází životem, a jako člen největšího klubu, britského imperia, zařizuje své chování vůči jiným národům a státům.

6. Anglická filozofia, sociológia a biológia. — Empirizmus a evolucionizmus.

Utilitarizmus a s ním i evolucionizmus, toľ rasová filozofia anglická.*) Angličtí mladí idealisti založili — sružení „utilitaristú“.

Kořen morálky tkví v dobre pochopeném zájmu celku. Altruizmus je do té míry transformovaný, diferencovaný egoizmus, že vyvěrá z nutného uznání cizího já. Ale základnou je „maximace užítku“ a egoizmus v životě. Sociální morálka i altruizmus vyvinuly se z primárního egoistického instinktu, z touhy po štěstí a blahobytu člověka. Stane-li se tato touha kolektivní, hledá ústupky a oběti jednotlivců, ohled na celek a vyvíjení specifických sociálních hodnot, v kterých je primární egoizmus přenesen do vyšších a širších poloh, které mají nést pokrok celé společnosti (Bentham).

Vedle transformovaného egoismu je druhem páky boj a působování se. V anglické filozofii i vědě takřka současně objevila se myšlenková koncepce selekce a evoluce, ve filozofii dokonce dříve než v biologii (Spencer). Spencerova definice života jako postupného přizpůsobování vnitřních vztahů vnějším vešla do všech biologických učebnic světa. Jeho evolucionizmus, připravovaný již prvním velkým filozofem anglickým „otcem novější filozofie a vědy“ Baconem Verulamským po Locke a J. St. Milla, přináší takovou jednu plodnou koncepci, že se s ní v ohledu užítí pro vysvětlení zjevů ve světě nemůže měřit žádná jiná filozofie.

Spencerův „Systém syntetické filozofie“ je nejvýznamnější dílo novější anglické filozofie empirické. Spencerův evolucionizmus souběžně s Darwinovou descendenční vědou dobyl celého světa. Angličané ukázali cesty, jak se studuje život, a v tom se filozoficky projevil geniis jejich rasy.

Darwinův „boj o život“ a „udržení nejzpůsobilějšího“ jsou dvě nejobsažnější formule anglické evolucionistické vědy o životě. Současně jsou charakteristické i pro anglického ducha rasového, projekce tohoto ducha v interpretaci přírody. Současné objevení se tohoto principu volného boje i konkurence v proslulém národním hospodářství je novým důkazem uniformovanosti tohoto jednotného ducha anglického ve všech substrátech a na všech polích.

Empirizmus jako cesta k zkoumání reálných, dynamických podmínek vývoje, t. j. změny a řadění zjevů i událostí, je nejvýznamnějším a současně nejšířším rysem anglického ducha filozofického; Development — nejangličtější pojem a nejangličtější slovo! „Evoluce“ je nejhodnotnější pojem filozofický, kterým Angličané přispěli světově-filozofickému inventáři pojmů. Rasově psychologicky značí však tento pojem i filozofickou formuli konservativního, evolučního (ne revolučního) ducha, projekci téhož ducha v objektivní svět dění. Angličané chce zachytit vývojovou stopu zjevů, ale „ontologie“ a podstata ho v hloubce tohoto zjevu nezajímají. Ty jsou pro něho prázdnými spekulacemi. Veškerý tento idealistický typ filozofování, přenesený z Německa, pod egidou Kanta, Fichtea a J., zůstal v Anglii trpěným cizincem. Ne Plato (jako u Němců), ale Protagoras a Aristoteles jsou velikými prototypy anglického filozofování.

Evolucionizmus je i nejuniversálnější „činnou hypotésou“ vědy v novější době, neboť je ji možno přenést i na kosmická dění, na veškerý organický i anorganický svět, na psychologii, historii, ekonomii i politiku. Podává nevhodnější základ, abychom se v množství zjevů orientovali jediným a týmž názorem, abychom jeden zjev chápali z druhého, abychom je uváděli v řád, syntésu a přehlednost. Zanechav metafyzický smysl těch zjevů stranou, Angličané proniká ostře samotné zjevy a chce se orientovat v jejich chaosu jako praktický a empirický duch, jakým je jinak i ve všech sférách života. Baconovo programové heslo „vědění je moc“ jen tak mohlo úspěšně vrhnout svoji filozofickou kotvu.

Ač sociologie je francouzskou ideou (A. Comte), Angličané Comte ji první buduje. Od té doby dodnes zajímají nejvíce Angličany vývojové zákony lidské společnosti, a anglická věda sociologická udr-

*) Masaryk, který je velmi nakloněn Angličanům, praví ve svých „Ideálech humanitních“: „Utilitarizmus je národní filozofie anglická.“ — 4. vyd., str. 41.

žela si své první místo. Němcům zůstala však dodnes na dně ducha cizí. Psychologie, sociologie a empirická filozofie, všude se Angličané ve veliké míře zasloužili o lidstvo. Na zeměkouli není ani jediné kultury, kde by tyto anglické produkty nevnikly jako podstatná složka. Zde jsme se i my učili od Angličanů a bylo by potřeba, abychom se ještě více učili.

Po Němcích, dědicích filozofického ducha helénské, příslušelo by Angličanům první místo. Při nejmenším se vyrovnají Francouzům.

7. Umělecká a literární stránka anglické kultury.

Člověk, který se soustavně a racionálně vyhýbá každé silnější a živější emoci, který se imunisoval i proti drobným vibracím „nepotřebných citů“, ať již nemluvíme o těžkých duševních rozvratech, nemůže být člověkem umění. A právě Angličané jím není, jako jím nebyl Angličan.

Mužný Angličan nenávidí pózu a frázi, pohrdá sentimentalitou. Jeho aversé vůči rozmarnému neklidu, každé přílišné diskusi a tak zvanému „temperamentu“ je nepřekonatelná. Jako světoobčan chce se Angličan podříditi i té námaze, aby prošel nekonečnými italskými galeriemi obrazů a soch, ale vyjde odtud s indiferentním výrazem. V duchu hluboce a nepřekonatelně pohrdá sangvinickým „nevážným a dětským“ Italem. Umělecké národy mu ani trochu neimponují. Ve svých orientálních koloniích vidí sice rovněž stopy velikých umění, — ale co přece jen jsou tyto národové podle jeho měřítka? Vždyť nejvýznamnější díla architektury, mausolea, nacházejí se právě — v Indii!

Zapřisáhlý přítel chladnokrevnosti, duševního klidu a rovnováhy, impregnovaný aktivním a obchodním duchem, nedbá příliš mnoho o hluboké a pravé umění. U Angličanů je to věc individualnosti a ne prostředí, které by toto vše konsumenty neslo a tak i bylo nepřímo účastno tvoření. Ač mají značnou literaturu — i jedinečného nepřekonatelného Shakespeara! — Angličané nejsou prostředím pro umění a literaturu.

Angličané nemají ani hudby, ani výtvarných umění, „nemají“ ve světovém měřítku, ač se jinak musí měřit jedině Angličany. Zde stali daleko za Francouzi, Němci, Italy i Rusy a ještě mnohými jinými národy. Četná londýnská divadla, vybudovaná většinou pod zemí, slouží k rozptýlení po úmorné denní práci. Jejich dramatická produkce je dobrá a bohatá, ale nedosahuje vrcholu ani B. Shawem. Literatura slabě a upadá v šablonu. Zde se jim nedostává duše, veliké a hluboké upřímnosti, a proto jejich kriminální romány, v kterých je hlavní, abys policajtsky uhádl, kdo koho zabil, většinou se dnes zprotivily. A velcí spisovatelé angličtí, geniové a klasici? Ano, bývali. Jenže, jaká je to podivná serie: Shakespeare — Lord Byron — Oscar Wilde a celá trojice odhozená s prsou matky země! Puritánská plytkost estetická a sociální hypokriise měla úspěch, že posílala všechny tyto tři zázraky — alespoň v jejich současné Anglii. Teprve později, z rukou jiných, přijala je zpět a udělila jim milost intelektuální Anglie.

8. Duše a civilisace. — Před velikým dilematem kultury.

Žádná jiná kultura, ani francouzská, ani německá, neprojevuje tak jedinečný typ jako anglická.

Když jsme pátrali po jednotném hledisku na všechny zjevy této kultury, musili jsme si povšimnouti především tohoto základního, nejen duchovního, ale vůbec životního modelu. I teď, kdy je potřeba, abychom v duchu řekli „ano“ či „ne“, musíme tuto celou anglickou individualitu kulturní považovat za jediný organism, souvislý svět a zjev, který je možno jen v celku přijmout či odstranit. Druhé jsou odtržená „akcidentalia“ z této veliké civilisátorské laboratoře, materiální zásoba produktů a jednotlivé recepty práce z obrovské, rozdělené dílny takové kultury.

O přijetí či odmítnutí, o otázce našeho principiálního rozhodnutí pro „ano“ či „ne“ se zřetelem na duch celou této kultury promluvíme zvláště v závěru této orientace. S Angličany dozrála nám otázka závěrečného a posledního vyrovnání v naší kulturní orientaci s rubu Evropy.

Čím môže byť príkladom veľiká Anglie nám Jihoslovánom? Co si máme počít s „římskými hodnotami“ my, malý národ, šťastný, že je nezávislý a má klid? Veliké historické podmienky vytvorili Angličany, jejich vlastností a jejich civilisaci. Naše podmienky, a podle toho i perspektivy našeho vývoje jsou zcela jiné. I naše krev i rasové dědictví totiž se liší od anglického.

Máme snad utrhnout fragmenty a kopírovat jednotlivé rysy? Angličané jsou p a r l a m e n t a r i s t é, a my silou chceme mít parlament. Naši „Angličané“ právě nejsilněji upřeli pohled na tento politický, sociální a státní typ Angličanů, neboť — Anglie docet. Civis britannicus má jiné měřítko pro sebe, a jiné pro své kolonie a ostatní národy. A my se musíme stavět právě proti takovému dualismu, k tomu nás nutí historický osud a — krvavé dědictví. É t o s o s u d e m b o j o v n í k a z a s v o b o d u je od základu jiný než é t o s o s u d e m b o j o v n í k a z a m o c a e x p a n s i. Z našich zkušeností, podle našeho citění a měřítka musíme sami vytvořit svůj pojem a typ dobrého státního občana Jihoslovana, Slovana a člověka, především člověka. Bojujeme a při tom se můžeme lečehos dopouštět, ale neumíme civilisovaně sedět ve voze, který je tažen člověkem — kulim.

U nás byla nedávno v několika větších střediscích založena zvláštní sdružení pro britsko-jihoslovanské přátelství. Věc dobrá a užitečná, neboť styky musí býti. Zanechme zde stranou, komu u nás a proč bylo potřeba takových sdružení, ale nemůžeme nechat bez povšimnutí některé momenty, které se při tom staly. Četli jsme, že bylo i takto anglicky mluveno: — M y s l í m, ž e a n g l i c k á k n i h a i d r a m a m u s í b ý t d n e s p o s t a v e n y n a p r v n í m í s t o v e s v ě t ě... — Známe a uznáváme britskou i anglo-americkou velikost. Ale nemůžeme nikterak přiznat, že anglická literatura je první na světě. Mají-li již Angličané všechno ostatní, ať alespoň ponechají nám Slovanům to, co nám přísluší: neboť celý svět přece jen ví, že r u s k á l i t e r a t u r a překonala všechny ostatní a že jí v celém posledním století přísluší první místo na světě. Angličané mají nepoměrně více civilisace, ale Slovanu je potřeba přiznat alespoň jediné, co mu jinak každý přiznává: že má duši!

A co se týče přijímání hodnot a navazování styků, je správné: i civilisaci je potřeba — duše.

IV. Jihoslované a Italové.

1. Staré styky a vlivy. — Někdejší a nynější Italové.

Naše přímoří, od severu k jihu, bylo po staletí pod vlivem latinské civilizace, která přicházela z Itálie. Několikastaletá vláda Benátek nad naším jaderským pobřežím zanechala hluboké stopy. Naš slovanický element smísel se i krevně v těchto krajích nejdříve se starým románským obyvatelstvem po městech, později i s přistěhovanými Italy.

Nejbližší kontakt, politické panství a kulturní infiltrace, tito činitelé div neromanisovali část našeho dalmatského obyvatelstva. Italománská kultura ukázala nám značnou sílu asimilování a kapacitování, daleko silnější než kultura ze severu; jen silným přílivem migrace z jihoslovanského vnitrozemí mohl se uchovat slovanický charakter periferních přímořských měst, která již v raném středověku ústupem latinského žilvu začala se slovanisovat.

Jen tato důležitá okolnost bezprostřední blízkosti a silné historické stopy ospravedlňují tuto italskou kapitolu naší orientace.

Dnes, přes veškerou blízkost, místy i smíšenost, tyto vlivy značně vybledly. Někdejší Itálie, která za renesance o Němcích, Angličanech a Francouzích mluvila jako o nordických barbarech, dnes se civilisačně opozdila a je pošlapána severany, nynějšími pravými nositeli moderní evropské civilisace. Dnes i Itálie přijímá od této severoevropské kultury, podobně jako my.

Ironie chtěla tomu, aby dnešní Italové, národ ubohé politické a zářivé umělecko-kulturní minulosti, zůstali jen hlídači kulturních památníků svých předků. Vrátnými před paláci svých někdejších bohatých otců. Ale tento rys je nespravedlivý a přehnaný. Kulturní dědictví mnoha staletí neztrácí se přece tak lehce, a neztrácí se docela. Náhlým vzestupem evropského západu a severu od objevení Ameriky poměr se silně změnil ke škodě Italů. Kdysi kulturní a ob-

chodní střed Evropy, za středověku a renesance, Itálie otvírá novověk, ale brzy musí přepustit vedení severním Románům, Germánům a Anglosasům. Tato náhlá změna vztahů nikdy nesmí být puštěna se zřetele, mluvili se o pádu moderních Italů.

Druhý důležitý moment v posuzování Itálie, již od raného středověku, kdy se formoval nynější italský jazyk na základě latinské lingua vulgaris až po moderní sjednocení Itálie je ten, že obyvatelstvo apeninského poloostrova prožilo po římské době hluboké rasově-etnické, hospodářské, náboženské a kulturní metamorfózy. Nordickými výboji za i po stěhování národů — ať vzpomeneme jen velké epochy východních Gotů, Langobardů a Normanů — neustálými invasemi a zakládáními cizích států a státeků na rozloze celé Itálie změnil se charakter Italů od základů. Již v Danteově době, a ještě mnohem dříve, byla tato změna úplně dokončena. Po starých Římanech a jejich nejcharakterističtějších rysech není více ani stopy. Nový rasový amalgám a nové historické podmínky přinesly nový, starořímskému diametrálně se přičící typ, ani římský, ani řecký, ani germánský, ale právě „italský“. „Románi“ zůstali jen obyvateli Říma, zatím co se před námi formuje nový italský národ, který se intenzivně formuje již od Danteových dob (ač se tato mimovolná změna považuje ještě stále za „římskou“), aby se teprve v XIX. století včlenil do rámce jednotného italského státu.

2. Ital jako psychický typ.

O psýše a charakteru Italů vládou některé přehnané názory, v nichž přece jen je stále jádro pravdy. Jejich sangvinická živost, povídavost a nestálost, nápadný sklon k frázi a póze, teatrálnosti a komedii učinily Itala v očích klidnějších severanů takřka šprýmařem a buffonem Evropy. Dále považují Italy za nepořádný a líný živel se sklonem k „dolce far niente“, který zůstal pozadu vlivem mírného podnebí a zaslého bohatství. Vrtkavý Ital rychle vzplane a ještě rychleji sklesne — „Fuaca di paglia“, jak on to sám praví. Buštrý a úskočný, ale ne hluboký, tyran jako pán, a podlízavý jako sluha, zlomyslný a věrolomný, takřka bez lásky k pravdě, v práci nesolidní, to by byly jeho morální chyby — vedle dobrých vlastností vyrovnané líbeznosti vůči cizinci (gentilezza), teplého styku s lidmi a vrozeného estetického nadání a vkusu, při rychlé a živé fantasii.

Pravda, Italové sami dávali dosti příčin, aby byl o nich vytvořen takový názor. Veliká tradice a někdejší kulturní velikost (ve srovnání s tehdy zaostalými) nepůsobila dobře na moderní Italy. Vyvěraly z nich silné rysy grandomanie a prezírání ostatních národů. Zatím však je v cizině představovali jen ubozí kočovní komedianti a prodavači drobností, neboť Ital jinak cestuje méně než kterýkoliv národ světa. Oni jsou jen hostitelé, kteří ve svých domech přijímají cizince a zaměstnávají se tím jako průmyslem a jedním z hlavních příjmů. Cizinec musil tu přijít do styku s všelijakými živly, a proto není divu, že takto karikovaný úsudek vytvořil si o celém italském národu. Němce představoval v Itálii profesor či intelektuál na cestách a proto zůstal v očích Italů „gente erudita“, zatím co Italy mimo Itálii dlouho představoval pifferaro a kalabrez s opicí — a to bylo silně fatální. K. J. Weber píše: — Neapol by! by nejkrásnějším městem světa, kdyby cizinci byli hluchí, nebo obyvatelé Neapole němí. Dante zde našel vzor pro svůj pekelný hluk. — Každý, kdo byl v Itálii, ví, že je to strašně přehnané. Je pravda, že skupina prostších Italů v rozhovoru působí z dálky dojem, jako že se hádají a jako že se teď zabýsknou nože, ale civilisace po městech uniformuje dnes již i tento neklidný italský temperament v onu společnou a průměrnou šed, kterou dnes vidíme všude po větších městech Evropy. Kdo cestuje po Itálii, nabývá dojmu, že je to chudý a přehustě osídlený národ, řádný a pracovitý, t. j. pracovitý, má-li vždy něco na práci. Ital jako jednotlivě není antipatický. Jen vůči severanu zdá se poněkud nevážený a povrchní. Je sensuální a impresivní, a proto plný výstředností a — superlativů. Všechno je — „issimo“ a — „issima“, není takového adjektiva, které by se nevrhalo každou chvíli v superlativa.

Zatím co sever Itálie je veskrze modernisovaný a industrialisovaný,

jih ještě potřebuje mnoho civilisace. Dialekty se strašně liší a národ ještě nikterak není homogenisovaný.

3. Politika a kultura ve srážce.

Je známé slovo, že Italové jsou mistři diplomacie a že v doktríně politiky byli kapacitní, kdy politika značila potměšilý úskok (Machiavelli). Je správné, že v neskrupulosní politice a diplomacii Evropy projeví Italové nejvyšší míru této neskrupulosnosti. To je snad jediný rys, v kterém se stali dědici Říma.

Italie je přeplněna a hledá úlevy; nás Jihoslavy považují za „místo nejmenšího odporu“ a to je neštěstí, které mezi námi otravuje dobré sousedské vztahy a kulturní styky. Naše novější generace v Dalmacii tolik se odcizila italskému, že více ani neumí italsky, zatím co jejich otcové prošli italskými školami a rádi mluvili italsky. Naši šli po staletí na vysoké školy do Itálie (nyní tam jdou Bulhaři — pozn. překl.), mnozí i utonuli v italskému, takže máme s nimi i společné veličiny, které patří jejich i naší kulturní historii, na př. Tomaseo, ale dnes to přestalo. Mimo jednotlivé případy Itálie více není ve vědě Mekkou a Medinou pro naše lidi na západě. Větší přitažlivost Německa, Francie a Anglie, od novější doby i Čech a Polska, spojená s italským politicko-národním nepřátelstvím, ještě z dob rakouských, vedla k tomuto stavu. Zatím co kdysi naši otcové vědomě či nevědomě považovali (hlavně v Dalmacii) Itálie za první a nejkulturnější národ světa, vědění, umění i politice učili se od nich, dnes vedle Němců, Angličanů a Francouzů, význam Italů v očích našeho lidu značně poklesl.

4. Umělecká kultura, nejsilnější stránka italské kultury.

Jsou tři obory, v nichž Italové byli dlouho považováni za první národ světa, a všechny tři bylo by možno zahrnout do širokého pojmu umění: výtvarné umění (s architekturou), literatura a hudba.

V oboru umění podařilo se Italům nejen oživit otcovské dědictví, t. j. klasičtí kulturu estetickou, ale v jistých odvětvích, jako třeba v malířství, dokonce jí i překonat. Byl čas, kdy se slovem „umění“ rozumělo jen klasičtí — italské umění.

Některí němečtí historikové vysvětlují podivný a jedinečný zjev renesance jako důsledek rasové obnovy a vzrůstu v Itálii během raného středověku. Mimo toto rasově-antropologické vysvětlení je i kulturně-historické (klasičtí základ Itálie, souvislost s antickou), jakož i hospodářské (ústřední poloha a bohatství tehdejší Itálie). V každém případě zůstává nepopíratelná okolnost dodnes, že Italové jsou národ vrozených, eminentně uměleckých vlastností. Jejich citovost, temperamentem a živou fantasií, potom neustálou výchovou národa po generace uprostřed největších památek římsko-helenistické kultury byly dány v harmonické souvislosti všechny podmínky, aby se stali nejen našimi, ale vůbec evropskými učiteli novověkého umění. Naši sochaři a malíři učili se u Italů, a architektonický vzhled našich přímořských měst až příliš jasně poukazuje na toto období. Ale nejen v Dalmacii, nýbrž i hlouběji ve vnitrozemí zůstaly stopy tohoto umění: první „románské“ období starých srbských památek (z XII. a XIII. stol.) výslovně mluví o tomto vlivu, a jistě k němu došlo prostřednictvím Přímoří. Vkus italských mistrů formy, barvy i proporce, v grácii krásy a harmonie působil spontánně jako pudová síla, jako se tvoří radioralie v moři nebo krystalové hvězdičky sněhových vloček. Bez jakékoliv teorie a estetiky byla vytvořena díla toliké přiměřenosti, že jí žádné pozdější umění novověké nedocílilo. Stopy antiky jsou sice zřejmé všude, zvláště v architektuře, ale celá formace je duchem nová. A nyní stojíme před opravdovým zázrakem, který se odehrál na půdě Itálie: zatím co Římané byli velcí právě v onom smyslu, v kterém jsou dnes Angličané, zatím co v umění byli jen bohatými zákazníci a více méně snesitelnými snoby řeckého estetismu, Italové naopak vyjadřují velikost ve sféře umění, zatím co politicky byli do věřejška objektem cizích výbojů a vlád. Mezi těmito dvěma kulturními elementy, mezi státní politikou a uměleckou kulturou jako by existoval zákon opačného poměru ve vývoji. Řecko a Indie byly by dalšími příklady pro tuto kapitulu.

V novověku, po státním a politickém vzestupu italského ná-

roda vkus Italů jako by poklesl ve své jistotě. Mnohé památky osvobozené Itálie, zvláště veliký památník osvobození, opřeny o římský Kapitol, uprostřed onoho moře antické a staroitalské krásy nepřijemně dnes cizince překvapují.

5. Italská a jihoslovanská literatura. — Svědná hudba italská.

V literatuře projeví Italové rovněž tvůrčí sílu. Ze všech evropských literatur italská první dobou dosáhla svého klasičtí vrcholu (Dante). Spisovný jazyk doby Danteovy — *dolce stil nuovo* — byl již v hlavním dovršený dnešní italský jazyk, oplodněný a vybudovaný klasičtím, především krásný a sladkozvučný. Tento jazyk byl vytvořen pro lehkou lyriku a novelu. Pro drama není tak vhodný, jako vůbec Italové nevytvořili značnější dramatické literatury, ač měli vždy veliké a nadané hřece.

U Italů nebylo pravého orgánu pro „tragičnost“ a h l u b š í p s y c h o l o g i s o v á n í. Proto teprve později, v XIX. století musil přijít učitel ze severu, Rus, který měl nejméně smyslu pro dvě italské gracie, „*belezza*“ a „*dolcezza*“.

Dante dal lidstvu grandiosní památník trpělivého zažití člověka-genia v zrcadle celé jedné epochy. Váznivý a cholerický melancholik, hrdý a tvrdý jako žula, veliký i v lásce i v nenávisti, školní příklad tvůrčí fantasie a dokonalé formy básnické, náboženský, filosofický i nacionální výraz celého předrenesančního italskému, dokonce i celého středověku, Dante se stal největší pýchou a symbolem svého národa. Jeho genius není tak titánský jako Shakespearův, aby ňněl do dalekých století budoucnosti, anticipací příštích problémů a příštího života. Neboť toto je kriterium pro nejvyšší možný dosah genia. Zato je však duševní syntésou své doby v nejvyšším vzepětí a symbolickým typem kulturních a národních tužeb po staletí.

Danteova vzestupu nedosahuje potom ani jeden pozdější básník. Ani grandiosní formou, vlastně architekturou (jak je to italské), a ani prožitostí své poesie. Petrarca, třeba tolik jemný a znaučovaný ve své lyrice, zůstal ve svých větších dílech, s filosofickou náročností, lhářem a pozerečtím. Pravdivý, bolestný a rozechvěný Leopardi setrval ve svém malém formátu výrazu (podobně jako Kranjčević). Podmínky velikosti nesetkaly se nikde, ani u Galdonia, ani u Manzonia, ani u Carduccia, v takové míře jako u Dantea.

Románské, italské specifikum, forma a virtuosita jazyka, přešlo později do svého baroku a degenerace do bezobsažnosti a nahé básnické fráze. Povrchní uchvácení a trýpytnost řeči staly se „dominantami tvoření“. V Evropě není literatury, která čítá více mrtvol, kdysi slavných a velikých, ale dnes zcela zapomenutých. Itálie, země slabé historické memorie, uvrhla je rychle pod práh vědomí, v zapomnění, neboť lež, i když je to krásná „básnická“ lež frázistů, nemůže přežít autora. Kolik Pietru Aretinů a d'Annunziů odkopla Itálie, od renesance do dneška, autorů, kteří dovedli jen povrchně vydražďovat zvědavost své doby. S podezřelým literárním dovozem z Německa, Francie a Ameriky vloudili se k nám i někteří literární podezřelci, kteří byli překládání a pašování našimi podezřelci téhož druhu. A přece jsou překládání i klasičtí i dobří spisovatelé veršem i prozou. Dante byl přeložen několikrát, ovšem nikdy s úspěchem.

Trvalejší literární vlivy historické na naši literaturu jeví se velmi intenzivně ve stoletích kolem renesance; byly však i regionálně velmi omezené. Takřka celá naše dalmatská a dubrovnická literatura se svými Maruliči, Držiči, Vetraniči-Čavčiči, Raniny a Gunduliči byla odleskem a z větší části i pustou imitací tehdejší italské literatury. Často ani vzory nebyly mnoho nad svými kopiemi. Tato literatura je z větší části jen kulturním dokumentem doby, výrazem vysoké společenské civilisace i po menších městech, někdy pouhý vkus doby, jako peří na klobouku či šlechtický meč po boku. Jako u Francouzů, Italů a německých Minnesängerů i u nás tehdy byl šlechtický a panský zvyk „dělati verše“. Ubozí naši studenti, kteří hltají tuto literaturu s těmi nesčetnými a stereotypními názvy (každý psal „Písně lásky“ a „Písně radosti“ a některou tu „Kající Magdalenu“ atd.), jsou jen obětí sentimentálního omylu, neboť tato literatura starých rukopisů je příliš tragicky chápána.

Jak i pozdější literární vliv na nás zůstal regionálním, t. j. skutečně

omezeným na naše přímořské literáty, nejlépe nám ilustruje nedávno podaný a dobře vypracovaný příklad s Leopardim, v díle Giov. Mavera, Leopardi presso i Croati e i Serbi, Roma 1929. Maver takřka statisticky dokázal diagonálou od Leopardiovy doby dodnes, že převážně naši Dalmatinci překládali, komentovali či imitovali Leopardia. Do současnosti zasahují nejlepší překladatelé Leopardia Šibe Miličič a Tresič-Pavičić, oba Dalmatinci, a nejlepší komentátor jeho poesie Albert Haler, Dubrovničan.

Velmi slavený náš básník, kdyby nebylo jeho upřímně bolestné nostalgie, tolik blízké jihoslovanské psyše, svou d'annunziovskou sladkomluvností a básnickou frází italského vkusu, zůstal by cizí našemu obecnstvu. I náš klasický epik Mažuranič (rovněž z Přímoří) neměl by vlivem své veliké románské kultury obecného národního úspěchu, kdyby nebyla v „S m a i l a g o v i“ zazvučela struna s javorových guslí.

Jak v celém temperamentu, tak i v literárním vkusu, který je již takřka fyziologicky závislý na tomto temperamentu, je trvalý hluboký rozdíl mezi italským a našim duchovním světem. U Italů je vše světle a žhavost — i sama bolest — kterou, ať je či není, mění v krásu. Žluť mohla by být barvou jejich psychy. Naše barva je značně matnější, snad i „tmavozelená“.

Italská hudba, zvláště operní, svou (často lacinou) omamnou sladkostí a lyrickým melodismem, který bezprostředně proudí v člověku, osvojila si obecnost všech pevnin. V této hudbě je cosi svůdného. I obecnost Beethovenovy a Wagnerovy země je slabě vůči ní. Naši Dalmatinci jsou v zajetí této hudby; jako Neapolitánci, i oni dovedou dvacetkrát za sebou poslouchat Verdiho. Jihoitalská píseň, se svými melismami a fioriturami, orientální žilou (arabská epocha v jižní Itálii) ukazuje jisté příbuznosti s našimi vášnivými sevďalinkami. Naše umělecká, operní komposice i v takovém Záhřebě, po národních hudebních počátcích takového Lisinského, sklouzla zasloužilým a fatalním Zajcem do italských vod. Pokuste se dokazovat průměrnému Chorvatovi, že „Zrinský“ není chorvatská opera, ale pravý Donizetti či Verdi, a uslyšíte, jakým jste zrádce národních svátosti.

Ještě se u nás neutvrdilo poznání, že naše vnitrozemí, na oně straně Sávy a Dinary, je pravým reservoírem příštího, opravdu našeho typu. Kuhač, Mokranjac, L. Kuba, K. Manojlovič, Vl. R. Dordjevič a j. odhalili nám aslepoň poněkud bohatství tohoto reservoíru. Naši hudební odbojníci, skladatelé a teoretikové musí řešit otázku: kolik ještě mohou Italové poskytnout v uměleckém formování tohoto našeho hudebního obsahu, a do jaké míry je jako učitelé překonali Němci, Francouzi a Rusové?

6. Vědecká kultura renesanční a moderní Itálie.

Na posledním místě dotýkáme se relativně nejslabší, intelektuální stránky italské kultury: vědy a filosofie.

I ve vědě nesla renesanční Itálie prapor: P. Pomponazzi, Macchiavelli, B. Telesio, Giordano Bruno, Galilei, T. Campanella jsou veliká jména v obecných dějinách vědy a filosofie. Na sever od nich objevují se v té době jen první osamělí hlasatelé. Itálie zatím intenzivně žila — i umělecky i vědecky. Ale brzy se objevila reakce. Duch římské reakce inkvisitorské, duch protireformace strašně zasáhl Itálii. Po tragedii Campo dei Fiori, po inkvisitorském zákroku proti největšímu filosofu italskému Giordano Brunovi (1600) jako by padlo prokletí na italskou vědu a filosofii. Ani Galileo, ani Bruno se již více až dodnes neobjevili. Itálie se stala filiálkou severních produktů, a italské university přestaly být středem přitažlivosti pro celou vědeckou Evropu. Francie, Anglie a posléze Německo zatlačily Itálii na místo

přijímače a obměňovatele. Itálie měla i později význačné učence a filosofy, ale epoch nevytvářela. Po velikých renesančních idejích, v největší soustavné a organisované práci Italové zůstali pozadu; tato práce neodpovídala více jejich typu a temperamentu. Dnes se na vysokých školách italských překládají či kompilují německé a anglické učebnice a kompendia podobně jako u nás, lhotejně, jedná-li se o klasickou filologii či mineralogii.

Dnešní italská literatura filosofická je v podstatě ohlaselem německé, anglické a francouzské filosofie. Největší filosofické jméno italského věřejšku R. Ardigo je vsazeno do anglického a francouzského pozitivismu, zatím co dnešní jméno Benedetto Croce je rámcově dáno německým hegelismem.

I ve filosofii promluvil rasový temperament Italů. Jejich nejoriginálnější filosof Giordano Bruno prožil svá poznání o Infinito, universo e mondi i Causa, principio e uno s takovou vášnivou extází, že po 7 letech inkvisitorského mučení raději se dal hrdinsky spálit, než aby se zřekl svých visí o nekonečnosti kosmu. Způsob, kterým podal tyto filosofické vise, je tak vzletně básnický, že literární historik K. Vossler ve svých dějinách italské literatury mohl nepřehnaně tvrdit, že v Brunových dílech „je více poesie než ve všech verších 17. století“. I ve filosofii musil Ital promluvit básnickým uměleckým jazykem.

7. Závěr

Z tohoto celého přehledu může být velmi krátký: 1. Prostřednictvím Italů vnikla do naší kulturní historie první románská složka. 2. Před památníky jejich umělecké kultury stojíme dnes se stejným uznáním a obdivem.

NOVÉ KNIHY.

Ivan Olbracht: *Zamřížované zrcadlo*. Vyšlo v Pyramidě nákladem „Sfinx“. Své vězeňské zápisky a zповědi, které slyšel, shrnul Olbracht v Zamřížovaném zrcadle. Zamřížované zrcadlo vyšlo jako první svazek nového pořadí „Pyramidy“, kterou rediguje Emil Vachek. Knihu vypravil typograficky Frant. Müller a fotomontážním obalem ji opatřil Jindřich Štýrský. Je tištěna na bezdrávkovém papíře a vázána v balonovém plátně podle návrhů prof. L. Sutnara. V příštích svazcích „Pyramidy“ vyjde Franz Werfela román *Zbožnost*, Vančurova *Margareta Lazarová*, Bern. Horsta román *Výheň*, J. Koptý *Červená hvězda*, Jana Mühlbergera historický román *Hus v Kostnici*, V. Nezvala *Dolce far niente*, A. C. Nora, *Jedno pokolení*, Karla Nového *Peníze*, Stan. Klím y *Slavná Nemesis* a Viktor Dyka *Děs z prázdná*. Připraveny jsou ještě romány: R. M. Rilke: *Maxe Broda*, France Kafky a Mil. Nohejla. Každý svazek „Pyramidy“ jest za 35 Kč, kupuje-li se jednotlivě. Odběratel celého pořadí platí po vyjití pouze 29 Kč za knihu.

Ph. Dr. Fr. Linhart: *Úvod do filosofie náboženství*. Tato kniha podává výklad všech důležitých problémů náboženské filosofie. Linhart navazuje na Masarykův realism, snaží se o syntésu realismu a idealismu. Autor, profesor Husovy bohoslovecké fakulty, určuje problémy filosofie náboženství, aby v obou jejích částech probral podstatu a pravdivost náboženskosti. V první části podává nástin všech teorií o původu náboženství. Druhá část, kterou podrobně uvádí, je věnována náboženské poetice a metafysice. Vyšlo ve „Škole vševedné“. Cena 30 Kč, váz 37 Kč. Nákladem „Sfinx“, Praha II., Karlovo nám.

Velký výběr

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:



plnicích per
(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

K. Wagner, Brno-Cerka 16.